

ДОСЛІДЖЕННЯ

НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ:

ОЦІНКА ВПЛИВУ, ОЧІКУВАННЯ
ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ
ТА ДОСТУП ДО ІНСТРУМЕНТІВ
ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ

ЗМІСТ

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ	2
ВСТУП	3
Методологія дослідження: географічне охоплення та профіль респондента ..	4
Ключові висновки дослідження	6
РОЗДІЛ 1. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ПОСТРАЖДАЛОГО НАСЕЛЕННЯ ЩОДО ВИДІВ ЗБИТКІВ І ШКОДИ, ЗАВДАНИХ ЇМ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ ..	19
1.1. Шкода, пов'язана з вимушеним переміщенням	21
1.2. Шкода, завдана фізичному та/або психічному здоров'ю	27
1.3. Шкода, пов'язана з порушенням права власності внаслідок знищення чи пошкодження майна	36
1.3.1. Відшкодування шкоди за знищене чи пошкоджене житло	37
1.3.2. Відшкодування шкоди за знищені чи пошкоджені об'єкти будівництва або складові частини об'єкта будівництва	40
1.4. Шкода, пов'язана з порушенням економічних прав (окрім порушень права власності шляхом знищення чи пошкодження майна)	42
1.5. Інші види шкоди, завданої внаслідок збройної агресії рф проти України: моральна шкода, втрата документів, обмеження доступу до соціальних послуг	44
1.6. Позови про відшкодування шкоди	48
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	51
РОЗДІЛ 2. РЕЗУЛЬТАТИ ФОКУС-ГРУПОВОГО ОПИТУВАННЯ	54
2.1 Труднощі в доступі до правосуддя, що виникли в результаті збройної агресії рф проти України	54
2.2. Вид шкоди, пов'язаної зі збройною агресією рф проти України, з приводу одержання відшкодування якої найчастіше звертаються бенефіціари	57
2.3. Труднощі в одержанні компенсації за знищені чи пошкоджені об'єкти нерухомого майна	61
2.4. Докази й доказування в справах про відшкодування шкоди, пов'язаної зі збройною агресією рф проти України	63
2.5. Напрями вдосконалення механізмів відшкодування шкоди, завданої збройною агресією	66
2.6. Виконання судових рішень: перешкоди й виклики	69

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- БТІ — бюро технічної інвентаризації
- ВПО — внутрішньо переміщена особа
- ДРРП — Державний реєстр речових прав
- ЕЦП — електронний цифровий підпис
- ТОТ — тимчасово окуповані території
- ФГ — фокус-група

ВСТУП

Російсько-українська війна, що почалася у 2014 році та набула ще більших масштабів у 2022-му, призвела до втрат, руйнувань і гуманітарної кризи. Наслідки агресії відчули мільйони осіб, які проживали на території України: громадяни, особи без громадянства, іноземці, біженці. Вони зазнали фізичних, психологічних, соціальних і економічних втрат. Зруйновані житлові об'єкти, вимушене переміщення й втрати немайнового характеру через моральні та душевні страждання стали жахливою реальністю для більшості постраждалих. Дослідження наслідків агресії для постраждалих осіб та визначення їхніх очікувань, а також аналіз та удосконалення наявних механізмів компенсації, усунення прогалин у законодавстві та розробка нових інструментів, набуває виняткової актуальності.

Особливої гостроти потреба у вивченні цієї проблематики має в умовах, коли війна триває, і кількість постраждалих зростає щодня. Існує запит не лише на кількісне оцінювання збитків, а й на глибокий якісний аналіз, що дозволить сформулювати ефективні стратегії допомоги. Саме тому акцент проведених опитувань і фокус-групових опитувань був спрямований на детальне вивчення очікувань постраждалого населення щодо компенсації, а також механізмів правового захисту, що охоплює:

- аналіз досвіду постраждалих, а саме їхнє особисте оцінювання втрат, потреб і труднощів, з якими вони стикаються під час отримання компенсацій і заходів підтримки;
- фокус на практиках фіксації шкоди постраждалими;
- дослідження довгострокових наслідків війни для суспільства та соціальної згуртованості;
- оцінку правозахисних механізмів крізь призму досвіду юристів-правників, які надають правову допомогу постраждалому населенню: аналіз проблем у доступі до правосуддя, процедур документування завданої шкоди й ефективності наявних компенсаційних практик.

Це комплексне дослідження, яке включає дані анкетованого й фокус-групових опитувань понад 3 000 респондентів, спрямоване на те, аби створити цілісне уявлення про масштаби та характер завданої шкоди та виробити рекомендації для вдосконалення доступу до правових механізмів її компенсації. Одержані висновки також допоможуть зміцнити довіру постраждалого населення до державних інститутів і підвищити ефективність міжнародної підтримки України в боротьбі з наслідками війни.

Наслідки збройної агресії є багатограними й охоплюють численні аспекти, зокрема фізичну, психологічну, економічну матеріальну та шкоду особистим немайновим правам. За даними цього дослідження, 87% опитаних, вважають себе постраждалими внаслідок вимушеного переміщення, 56% вказали, що зазнали шкоди здоров'ю, а 60% — що втратили або мають пошкоджене майно. Не менш важливою є оцінка моральної шкоди, якої зазнало понад 95% респондентів. Втрата близьких, постійне відчуття небезпеки та життєві зміни через війну створюють серйозні виклики для психологічної реабілітації. Саме тому збір і систематизація даних щодо видів та обсягів завданої шкоди, а також потреб й очікувань постраждалого населення є критично важливою для формування стратегії державної політики підтримки постраждалого населення та напрацювання інструментів відшкодування шкоди.

Метою цього дослідження є виявлення видів шкоди, які на думку постраждалого населення були завдані їм у результаті російсько-української війни, аналіз наявних адміністративних і судових механізмів компенсації збитків, а також розроблення рекомендацій для вдосконалення наявних правових рамок і практик. Особливу увагу приділено вивченню очікувань постраждалих щодо обсягів і механізмів захисту їхніх прав та компенсації, а також аналізу успішних практик юристів у захисті прав постраждалого населення й виявлених ними зон для удосконалення.

Також постає проблема координації між різними рівнями державної влади й міжнародними організаціями в підтримці постраждалого населення. Неузгодженість у діях різних суб'єктів сприяє дублюванню зусиль або навпаки — створює прогалини в допомозі. Дослідження цих аспектів є важливим для формування єдиної стратегії подолання наслідків агресії.

Це дослідження доповнює наявні напрацювання у сфері проблематики заходів підтримки постраждалого населення, зосереджуючись на широкому спектрі проблем і використовуючи сучасні методи збору й аналізу даних. Основою цього дослідження стали дані, зібрані під час опитування 3 189 респондентів із 21 області України, а також три фокус-групові опитувань, у яких взяло участь 12 юристів, що забезпечує комплексність отриманих результатів.

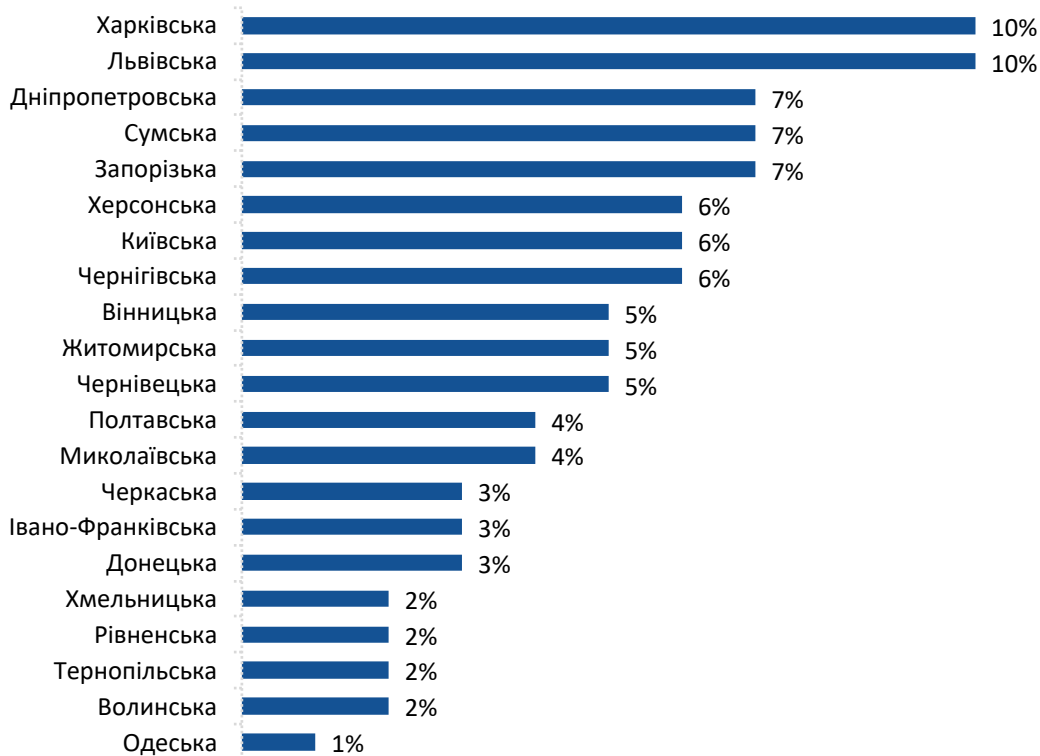
МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ: ГЕОГРАФІЧНЕ ОХОПЛЕННЯ ТА ПРОФІЛЬ РЕСПОНДЕНТА

Дослідження складалося з двох компонентів: опитування постраждалого населення шляхом анкетування і трьох фокус-групових досліджень онлайн із респондентами, які належать до цільової аудиторії юристів, які надають правову допомогу постраждалому населенню.

Постраждале населення опитали монітори БФ «Право на захист» із 15 квітня до 14 червня 2024 року у 21 області України. Усього було опитано 3 189 респондентів. Метою було визначення думки респондентів щодо завданих їм видів збитків внаслідок збройної агресії РФ для виявлення прогалин у законодавстві щодо категоризації заподіяної шкоди й напрацювання законодавчої рамки щодо можливих удосконалень процесуальних механізмів одержання відшкодування таких збитків. Дані було зібрано за допомогою структурованого опитування, яке включало закриті й відкриті запитання.

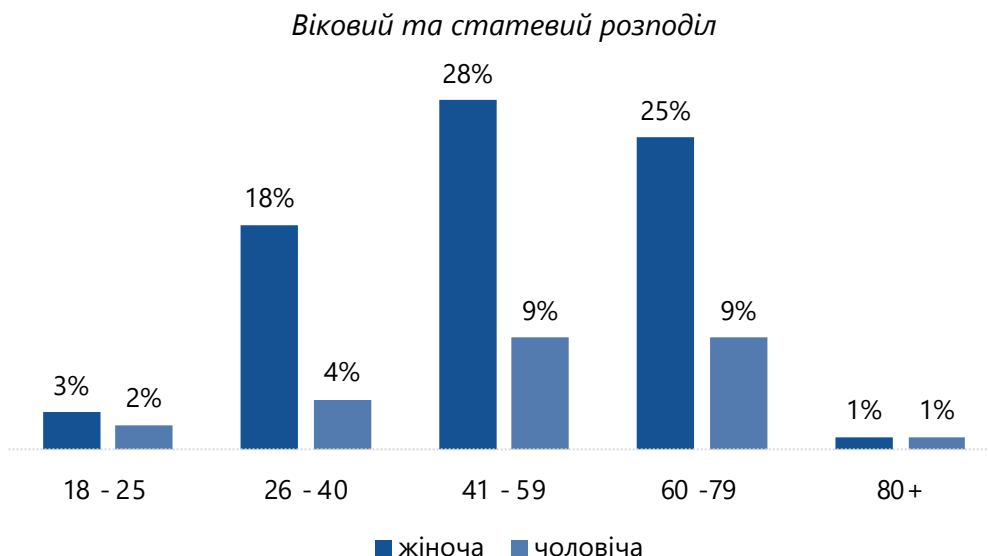
41% даних було отримано з Харківської, Львівської, Дніпропетровської, Сумської та Запорізької областей. Загалом було охоплено 21 область (діаграма 1).

Діаграма 1. Географічне покриття опитування

Згідно зі статевим розподілом, три четверті опитуваних склали особи жіночої статі й лише чверть — чоловічої. Згідно з віковим розподілом, найбільша група учасників опитування належить до вікової категорії 41–59 років, складаючи 36% від загальної кількості. Наступна за розміром група належить до вікової категорії 60–79 років і складає 34% (діаграма 2).

Діаграма 2. Профіль респондентів опитування

Окрім опитування населення щодо видів заподіяної шкоди в результаті російсько-української війни, з метою ідентифікації чинників, які створюють перешкоди в доступі до правосуддя, у червні 2024 року БФ «Право на захист» також провів три онлайн фокус-групи з 12 юристами, які надають юридичну допомогу постраждалому населенню, зокрема ВПО. Одинадцять учасників надають такі послуги від громадських організацій, а один респондент — у центрі безоплатної правової допомоги. Результати таких фокус-груп представлені у Розділі 2 цього звіту.

Дослідження не є репрезентативним, проте відображає основні тенденції щодо досліджуваної тематики серед груп населення та експертів, які були опитані.

КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У цьому звіті представлено результати й висновки, отримані за наслідками проведення опитування населення та фокус-групових опитувань серед юристів, які надають правову допомогу постраждалому населенню, у період з квітня до червня 2024 року. Основну увагу зосереджено на самооцінюванні постраждалого населення щодо видів та обсягів завданої шкоди під час російсько-української війни з акцентом на очікування щодо розмірів відшкодувань, наявності документів, які

підтверджують шкоду, а також використання судових і позасудових інструментів підтримки та відновлення прав, зокрема відшкодування шкоди.

Ключові висновки охоплюють такі сфери:

1. Види шкоди, завданої постраждалому населенню в результаті російсько-української війни за поширеністю та наявністю досвіду вимушеного переміщення: шкода в результаті вимушеного переміщення, шкода фізичному та/або психічному здоров'ю, майнова шкода внаслідок знищення чи пошкодження майна, порушення економічних прав, обмеження у доступі до одного чи декількох з публічних сервісів, витрати у зв'язку з відновленням документів, які були знищено або втрачено, порушення особистих немайнових прав, моральна шкода.
2. Моральна шкода й проблеми у її відшкодуванні.
3. Труднощі в доступі до правосуддя щодо одержання відшкодування за шкоду, завдану в результаті російсько-української війни.
4. Проблеми у фіксуванні завданої шкоди постраждалими й доказування розмірів такої шкоди.
5. Розмір завданої шкоди за оцінками постраждалих й очікувані розміри відшкодувань.
6. Ефективність правових механізмів відшкодування завданої шкоди й критерії її оцінювання.
7. Пропозиції щодо удосконалення механізмів відшкодування шкоди.

За результатами опитування 97% респондентів ідентифікують себе такими, що постраждали внаслідок російсько-української війни, з них 100% зазнали хоча б одного з видів шкоди, а саме: вимушеного переміщення (загалом у межах країни), шкоди фізичному та/або психічному здоров'ю, майнову шкоду внаслідок знищення чи пошкодження майна, порушення економічних прав, обмеження в доступі до одного чи декількох з публічних сервісів, витрат у зв'язку з відновленням документів, які були знищені або втрачені, порушення особистих немайнових прав. Аналіз цих даних дає змогу припустити, що самоідентифікація як постраждалої внаслідок російсько-української війни особи асоціюється із тим, чи зазнала особа хоча б одного з видів шкоди.

1

Серед видів шкоди, яких зазнали в результаті російсько-української війни, найбільше респондентів вказали саме моральну шкоду (3 033 респонденти), з яких 80% відповіли, що таку шкоду вони зазнали у зв'язку із самим фактом агресії, разом із тим вказуючи на інші чинники, які спричинили душевні страждання. Однак під час фокус-групових опитувань юристи вказували, що найменша кількість звернень по правову допомогу стосується саме супроводу у відшкодуванні моральної шкоди. У професійному середовищі юристи очікують на суттєве зростання запитів на відшкодування моральної шкоди й пропонують запровадити позасудові інструменти відшкодування такої шкоди: напрацювання способів фіксації та визначення уніфікованих підходів до визначення розміру шкоди залежно від категорії постраждалої особи; відшкодування через інструменти Міжнародного реєстру збитків.

Серед 2 766 респондентів, які зазнали вимушеного переміщення, 2 544 (що становить 80% від усіх опитаних) зазнали витрат у зв'язку з таким переміщенням. Такі витрати переважно пов'язані безпосередньо з переїздом, орендою житла й облаштуванням побуту на новому місці.

2 292 респонденти, що еквівалентно 72% опитаних, зазнали шкоди від порушення їхніх економічних прав, з яких найбільш поширеною категорією є втрата роботи, бізнесу або іншого джерела доходу (1 597 осіб). Також вказували про втрату можливості використовувати земельну ділянку (1 037 осіб), втрату доступу або контролю над належним на праві власності нерухомим майном (569 осіб), шкоду підприємницькій діяльності (292 особи), дохід від здачі в оренду нерухомого або іншого цінного майна (242 особи). Серед інших порушень економічних прав респонденти зазначали наступні: зменшення заробітної платні, призупинення трудових відносин на довгий термін, неможливість отримувати пенсію в період окупації та неможливість працювати через догляд за близькою людиною.

Понад половина респондентів (60%, що становить 1 913 респондентів) зазначила, що має пошкоджене або зруйноване майно, з них 1 799 респондентів, що еквівалентно 94%, вказували про знищене чи пошкоджене житло, 344 респонденти (18%) — про транспортний засіб. Серед інших видів майна, яке було пошкоджено, знищено або втрачено, респонденти обирали нерухоме майно, яке не включається до складу житла, а саме: складові частини об'єктів будівництва (квартири, інші житлові приміщення в будівлі) (6%) та об'єкти будівництва (будинки садибного типу, садові й дачні будинки), щодо яких є право на виконання будівельних робіт (15%).

Наступною за частотою відповідей є шкода здоров'ю (фізичному та/або психічному), про яку вказали 1 785 респондентів, що становить 56% усіх опитаних.

Також респонденти зазначали про:

- порушення особистих немайнових прав (40%, що становить 1278 респондентів) (право на недоторканість житла, право на повагу до місця поховання або тіла померлої близької особи, таємницю кореспонденції, незаконне позбавлення волі);
- обмеження доступу до публічних сервісів (31%, що становить 1003 респонденти) (отримання медичних послуг (684 респонденти), соціальних послуг (421 респондент), адміністративних послуг (381 респондент), отримання соціального (зокрема, пенсійного забезпечення) (251 респондент), освіти (177 респондентів));
- витрати на відновлення документів, які було знищено або втрачено (11%, що становить 355 респондентів) (297 осіб (83%) зазнали внутрішнього переміщення, а 21 респондент — іншого вимушеного переміщення), що корелює із виявленим під час фокус-групових опитувань твердження юристів, що велика кількість справ, у яких вони надають допомогу ВПО стосується відновлення документів).

У відповідь на відкрите питання щодо інших збитків, яких зазнали внаслідок збройної агресії РФ проти України, респонденти (268 осіб) найчастіше вказували: погіршення здоров'я внаслідок стресу, втрату близької людини й роз'єднання з родиною.

2

Перелік юристів щодо видів шкоди, за юридичним супроводом щодо одержання відшкодування якої найчастіше звертаються люди, відрізняється від переліку, виділеного постраждалими. Більшість стосуються одержання компенсації за нерухоме майно (житлові будинки, споруди). Запитів щодо відшкодування вартості знищеного або пошкодженого рухомого майна (побутова техніка, транспортні засоби, худоба) менше. Основна причина — брак доказів права власності чи підтвердження факту знищення такого майна. Значна кількість бенефіціарів відчуває скепсис щодо можливості отримання компенсації за рухоме майно, оскільки механізмів такого відшкодування немає. Також запити на отримання компенсації за знищене рухоме майно зменшуються через емоційне виснаження населення й звикання до втрат.

Ще меншою є частота звернення до юристів за відшкодуванням шкоди завданої здоров'ю постраждалих. Запитів щодо надання юридичного супроводу у відшкодуванні моральної шкоди, завданої внаслідок збройної агресії РФ проти України, до юристів майже немає.

Загалом і серед постраждалого населення, і серед юристів виявлена тенденція про надання переваги позасудовим інструментам відшкодування шкоди. Більшість постраждалих (82%) не зверталася до суду з позовами щодо відшкодування завданої шкоди в результаті агресії, і лише 15 % планують подати відповідні позови. Цікавим для подальших досліджень було б питання про мотиви, у зв'язку з якими такий високий показник постраждалих не подавали й не планують подавати позови про відшкодування шкоди, завданої в результаті російсько-української війни.

Більшість з опитаних юристів вважають адміністративну (компенсаційну) процедуру більш ефективною та передбачуваною, ніж судовий порядок, особливо для компенсації за знищене чи пошкоджене житло з огляду на надійність й ефективність цієї процедури. Залишається суперечливим ставлення до перспективи розширення адміністративних механізмів на інші види шкоди, ніж шкода за знищене чи пошкоджене житло: частина респондентів підтримує впровадження таких механізмів, тоді як інші побоюються зловживань і нестачі бюджетних коштів.

Натомість у випадках відшкодування шкоди щодо якої немає адміністративних процедур, на думку юристів перевагу варто надати Міжнародному реєстру збитків, а не національній судовій системі. Причиною такого вибору є завантаженість судової системи, неоднакова практика судів щодо звільнення від сплати судового збору, порушення розумних строків розгляду справ.

З іншого боку, 97% (2 543 респондентів) з тих, хто не подавали позови про відшкодування шкоди і не планують, вважають себе постраждалими внаслідок війни й вказували, що зазнали різних видів шкоди. Однак негативна відповідь щодо планів подавати позови про стягнення збитків, дозволяє зробити припущення, що ці респонденти можуть очікувати, що відшкодування витрат відбудеться в позасудовому порядку. Зокрема, в результаті вимушеного переміщення витрат зазнали 2 507 респондентів із цієї групи тих, хто не планує подавати позови, але все ж більше як половина з них (64%) вважають справедливим отримати відшкодування цих витрат. Вказане загострює необхідність у напрацюванні позасудових інструментів відшкодування шкоди або ж інших способів захисту прав постраждалого населення. У цьому аспекті особливої ваги набувають такі форми репарацій: реституції, сатисфакції, гарантії неповторення й реабілітація.

Помічено великі сподівання юристів на Міжнародний реєстр збитків та міжнародні інструменти відповідальності держави агресора. Зокрема такі сподівання стосуються можливості відшкодування через Міжнародний реєстр шкоди, завданої життю, здоров'ю, рухомому майну. Менше таких очікувань стосується відшкодування через Міжнародний реєстр збитків шкоди, завданої нерухомому майну, що може пояснюватись наявністю національних компенсаційних механізмів.

Прослідковується також і те, що саме технічна доступність Міжнародного реєстру збитків має важливе значення для оцінювання ефективності цього інструмента відшкодування. Загалом технічна конструкція Міжнародного реєстру збитків отримала позитивну оцінку, але недоліком цього інструменту є брак чітких прогнозів щодо строків отримання компенсації.

Попри те, що спостерігається тенденція до високих очікувань від Міжнародного реєстру збитків серед юристів, більшість постраждалих не знає про можливість звернення до Міжнародного реєстру збитків (52% не зверталися, 32% не знають про його існування). Саме тому доречним було б проведення інформаційної кампанії для постраждалого населення для роз'яснення порядку подання заяв до Міжнародного реєстру збитків.

У експертному середовищі юристів інформаційне поле (медіа, соціальні мережі тощо), а також саме юридичне середовище (меседжі від організацій, які надають послуги постраждалому населенню, перелік послуг юристів) вважають чи не найважливішими чинниками, які впливають на характер запитів бенефіціарів і вид юридичних послуг, по які вони звертаються. Отже, комунікація та поширення інформації є інструментами, які формують очікування населення й також можуть бути використані як засоби підтримки постраждалого населення. Підвищення кваліфікації юристів, а також формування ефективних і доступних наративів для постраждалого населення мають важливе значення.

3

Опитування також виявило деякі відмінності у видах завданої шкоди залежно від того, чи має респондент досвід вимушеного переміщення, і якщо так, то який. Зокрема, за досвідом вимушеного переміщення в опитуванні виділено такі групи респондентів:

1. Які не мають досвіду вимушеного переміщення (таких в опитуванні взяло участь 417). Менший відсоток таких респондентів вказували, що зазнали шкоди економічним правам (44% на противагу середньому показнику чотирьох інших групах на рівні 80%). Також суттєво менший показник респондентів із цієї групи (71%) вважають себе постраждалими від війни (на противагу 96% в інших групах). Досвід вимушеного переміщення є одним із найскладніших, який оцінюють як майже безумовну підставу, чому особа є постраждалою від війни.
2. Які мають досвід вимушеного переміщення (таких в опитуванні взяло участь 87%). З огляду на відмінності в досвіді вимушеного переміщення

в цій групі виділено декілька підгруп:

- респонденти, які мають досвід внутрішнього переміщення (2 560);
- респонденти, які перемістилися спочатку за межі території України, але потім повернулися в Україну — репатріанти (144);
- респонденти, які після початку російсько-української війни у 2014 році виїхали за межі України (45) (у цій групі характерний суттєво менший показник шкоди майну (16% на противагу показникам в інших групах у межах від 53% до 63%), вищий показник обмежень у доступі до публічних послуг (47% на противагу середньому показнику у 33% в інших групах) і менший показник витрат у зв'язку з втратою документів (показник порушення доступу до публічних сервісів (4% за середніх 10% в інших групах));
- респонденти, які спочатку зазнали внутрішнього переміщення, але пізніше також перемістились за кордон (17).

Також помічено, що в групах респондентів, які не мають досвіду вимушеного переміщення або виїхали за межі України, менший відсоток людей зазнав шкоди особистим немайновим правам (23%), ніж у трьох інших групах, де середній показник становить 46%. Окрім вказаних відмінностей, усі інші показники заподіяної шкоди суттєво не відрізняються.

Виявлені відмінності у видах завданої шкоди постраждалим залежно від наявності досвіду вимушеного переміщення повинні бути враховані під час розроблення системи заходів підтримки постраждалого населення й механізмів репарацій. Зокрема:

1. Особи з досвідом вимушеного переміщення, які виїхали за кордон, потребують посиленої підтримки для відновлення своїх прав на доступ до публічних послуг.
2. У процесі відновлення економічних прав необхідно зосередити увагу на осіб з досвідом вимушеного переміщення.
3. Внутрішньо переміщені особи, які залишилися в Україні або мали досвід повторного переміщення за кордон, а також репатріанти, потребують посиленої підтримки у відновленні особистих немайнових прав.
4. Різною є ситуація щодо наявності документів, які підтверджують розмір заподіяних збитків. Зокрема щодо деяких із категорій (шкода майну) в більшості випадків постраждалі мають документи, які підтверджують право власності, в інших категоріях (шкода здоров'ю, вимушене переміщення та шкода економічним правам) такі документи у постраждалих є рідко. Такі результати опитування дають підстави для висновку про те, що

коли немає документів чи інших доказів, складно довести розмір шкоди, завданої здоров'ю, економічним правам чи в результаті вимушеного переміщення, і як наслідок одержати відшкодування такої шкоди через суд.

Водночас високий показник опитаних, які вказували про брак документів, вважають себе постраждалими від війни. Серед способів вирішення цієї проблеми варто розглянути такі форми заходів підтримки постраждалого населення, які передбачатимуть підтримку й форми репарацій не для конкретної постраждалої особи, а для груп людей чи усього населення. Це дасть змогу відновити економічні права постраждалих, шкоду завдану здоров'ю чи в результаті вимушеного переміщення навіть тоді, коли немає документальних підтверджень.

У частині формування доказової бази спостерігається тенденція до зменшення кількості звернень щодо порядку фіксації шкоди, завданої в результаті збройної агресії. Юристи пов'язують це як зі зневірою людей у можливості одержати відшкодування, так і з розчаруванням через брак доказів, зокрема щодо перебування у власності особи відповідного рухомого майна.

Серед складнощів у доказуванні шкоди, пов'язаної зі збройною агресією РФ проти України, юристи виділяють такі:

- труднощі зі збором доказів на непідконтрольній території;
- труднощі зі збором доказів щодо шкоди, завданої рухомому майну;
- труднощі зі збором доказів, які б підтверджували витрати на лікування, проведеного у зв'язку із завданою шкодою здоров'ю;
- неможливість оперативно зафіксувати шкоду здоров'ю, завдану катуваннями й СНПК, що пов'язано з тим, що сліди від таких злочинів швидко зникають (водночас респонденти вказували на те, що менше труднощів виникає з доказуванням шкоди, завданої життю та здоров'ю);
- труднощі в одержанні дублікатів висновків експертів у справах, у яких були втрачені матеріали проваджень;
- труднощі зі збором медичних документів, які б підтверджували зв'язок ушкодження з воєнними діями, у випадках коли особа лікувалась у декількох закладах.

Ефективним заходом для вирішення проблеми браку доказів заподіяної шкоди є проведення просвітницько-інформаційної роботи серед постраждалого населення щодо важливості збору й зберігання доказів шкоди, завданої рухомому та нерухомому майну. Окрім того, необхідно акцентувати на важливості упорядкування документів, що підтверджують право власності на нерухоме майно, зокрема внесення відомостей про право власності до відповідних реєстрів. Це сприятиме полегшенню доступу до механізмів компенсації в разі знищення або пошкодження майна.

5

У межах цього дослідження ми також намагалися з'ясувати на яку суму респонденти оцінюють розмір завданих їм збитків аби розуміти, по-перше, масштаби шкоди, а по-друге, наскільки фінансова підтримка від держави відповідає оцінці завданої шкоди з боку постраждалих. В середньому 40% респондентів оцінювали завдану їм шкоду в межах від 200 тисяч до 1 мільйона гривень у таких категоріях шкоди: шкода, завдана знищенням чи пошкодженням житла (40%), шкода в результаті вимушеного переміщення (42%), у результаті порушення економічних прав (окрім права власності) (41%). Натомість третина респондентів оцінили заподіяну їм моральну шкоду й шкоду в результаті порушення права власності та інші, крім житлових об'єктів, у розмірі від 1 мільйона гривень (31% та 38% відповідно). Такі завищені очікування населення щодо розмірів компенсації потенційно можуть стати зоною напруги й конфлікту в суспільстві, тому напрацювання чітких критеріїв компенсації моральної шкоди може бути інструментом їх усунення, а також створення певних реалістичних очікувань у населення.

У частині оцінки вартості матеріальних витрат на лікування у зв'язку зі шкодою фізичному та/або психічному здоров'ю найбільша частка респондентів (44%) вказала на витрати в розмірі від 6 500 до 50 тисяч гривень. Ця тенденція прослідковується і серед тих, хто зазнав витрат на реабілітацію: 51% витратили від 6 500 до 50 тисяч гривень.

Під час дослідження було виявлено певні регіональні диспропорції в наданні соціальної та гуманітарної допомоги вимушено переміщеним особам в Україні. Зокрема, респонденти — вимушено переміщені особи — на сході країни частіше отримували допомогу як від міжнародних, так і від українських організацій, порівняно з іншими регіонами. Так, 53% переселенців у східних областях отримували соціальну підтримку від міжнародних організацій, тоді як у західному й центральному регіонах цей показник становив лише 28% та 27% відповідно. Аналогічна ситуація спостерігається і з допомогою від українських організацій: 32% респондентів на сході та 30% на півдні зазначили, що отримували таку підтримку, тоді як серед мешканців центральних областей цей показник значно нижчий — лише 9%.

Отримані дані підкреслюють необхідність збалансованого розподілу соціальної та гуманітарної допомоги між регіонами, оскільки брак доступу до цих ресурсів може змушувати людей переміщатись у більш небезпечні регіони. Також такі регіональні відмінності у підтримці постраждалого населення можуть стати зоною розколу як у громадах, що приймають, так і між ВПО, які перемістились у різні регіони.

6

За результатами дослідження було виявлено низку труднощів у можливості постраждалого населення належно реалізувати своє право на доступ до суду, зокрема:

- брак доступу до матеріалів судових проваджень, які залишились на ТОТ;
- втрата судових проваджень, найбільше кількість яких — це справи, розгляд яких було розпочато до 24 лютого 2022 року судами, які опинились на непідконтрольній Уряду України території;
- проблеми з визначенням територіальної підсудності в справах про відшкодування шкоди, завданої внаслідок знищення чи пошкодження майна, а також публічно-правових спорах про оскарження адміністративних рішень про відмови у призначенні пенсій ВПО;
- неоднакова практика судів щодо звільнення від сплати судового збору в спорах про відшкодування шкоди, завданої в результаті збройної агресії, у майнових спорах, що пов'язані з підтвердженням права власності на об'єкти нерухомого майна, спори про оскарження рішень про відмову у призначенні пенсій ВПО;
- порушення розумних строків розгляду справ;
- позбавлення права участі у судових засіданнях у режимі відеоконференції учасників провадження, які перебувають за кордоном і не мають ЕЦП;
- труднощі, пов'язані з підготовкою документів для подання позову;
- неоднакова практика судів щодо підтвердження фактів смерті, які сталися на непідконтрольних Уряду України територіях;
- труднощі в доступі до правової допомоги у віддалених населених пунктах;
- проблеми пов'язані з оцінкою майна в справах про встановлення фактів права власності на майно, яке розташоване на ТОТ;
- брак у бенефіціарів інформації, про те куди перемістилися суди з ТОТ, а також як визначати підсудність у таких випадках;
- брак світла й інтернету у судах, постійні та довгі повітряні тривоги, які унеможливають проведення судових засідань.

7

Ефективність механізмів правового захисту прав постраждалих осіб на відшкодування завданої шкоди оцінюють за такими критеріями: тривалість процесу отримання судового рішення та відшкодування, складність процедурних етапів, наявність фінансових ресурсів у бюджеті для виконання рішення, перспектива його виконання, розмір судового збору й інших витрат, які покладаються на бенефіціара під час подання відповідних документів. Ключовим чинником у прийнятті рішення постраждалою особою щодо звернення до суду є наявність достатніх коштів для сплати судового збору та його величина.

Брак у бюджеті коштів на виконання судових рішень і забезпечення компенсаційних процедур є одними з найбільших викликів проблем у частині забезпечення ефективних заходів правового захисту.

Ефективність механізму захисту прав бенефіціарів через подання позовів про стягнення шкоди з держави-агресора оцінюють негативно. Основною причиною скептицизму серед респондентів, зокрема юристів, є брак дієвих механізмів виконання судових рішень про стягнення шкоди з держави-агресора, а також невизначеність щодо термінів їх виконання. Окрім того, юристи оцінюють як неетичну поведінку тих їхніх колег, які обіцяють постраждалим компенсацію через міжнародні суди коштом країни-агресора, хоча реалізація таких рішень є практично неможливою, що призводить до формування завищених і невинуватих очікувань у громадян.

8

Питання компенсації за знищене або пошкоджене нерухоме майно залишається актуальним і складним для багатьох громадян. Основні проблеми, визначені за результатами опитувань можна поділити на такі групи:

Проблеми з правовстановлювальними документами й реєстрацією прав власності:

1. Брак правовстановлювальних документів на землю й нерухоме майно, через їх втрату або ж через те, що власник майна не оформив належно право власності.
2. Неможливість подати документи на одержання компенсації за знищене чи пошкоджене майно, яке не було зареєстроване у ДРРП. Складність описаної ситуації полягає у тому, що БТІ та архіви часто знищені. У таких випадках вимога підтвердження права власності довідкою БТІ змушує громадян звертатися до суду.

3. Неможливість оформити право власності на спадкове майно, оскільки нотаріуси часто відмовляють у виданні свідоцтва про право на спадщину, через що спадкоємці змушені звертатися до суду.

Процедурні та законодавчі труднощі:

1. Неоднакова практика БТІ щодо одержання плати за видання довідки й фінансові труднощі в бенефіціарів, які не дають їм можливість покрити витрати на виготовлення такої довідки чи технічного паспорта.
2. Порушення законодавчої процедури визначення компенсації органами місцевої влади.
3. Заниження вартості пошкодженого майна комісією, що є способом стимулювання звернення до приватних оцінювачів.

Дублювання адрес у реєстраційних документах на об'єкт житлової нерухомості.

1. Труднощі у внесенні майна до Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією рф проти України.
2. Неможливість оскарження рішень Комісій з розгляду питань щодо надання компенсації за пошкоджені об'єкти нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією рф через брак письмових відмов.
3. Брак нормативно регульованих механізмів компенсації за певні об'єкти: за житло, знищене з 2014 до 24 лютого 2022 року; за об'єкти самочинного будівництва (конструкції, прибудови); за пошкодження майна українськими військовими під час його використання; за майно, яке перебуває у співвласності, якщо хоча б один зі співвласників перебуває на території рф.
4. Невиконання рішень про виплату компенсації за знищене майно до 2022 року.
5. Припинення права власності до отримання рішення про компенсацію за зруйноване житло.

Труднощі з фінансуванням компенсаційних механізмів:

1. Обмеження фінансування в бюджеті для виплати компенсацій через житлові сертифікати й затримки з виплатами по цих сертифікатах.
2. Труднощі з освоєнням визначеної компенсації шляхом виконання відновлювальних робіт з огляду на безпекові ризики.

Проблеми з юридичними послугами та дезінформацією щодо подання позовів про відшкодування шкоди до держави-агресора.

9

Серед напрямів удосконалення механізмів відшкодування шкоди під час фокус-групових опитувань запропоновано:

1. Спростити порядок внесення до ДРРП відомостей про нерухоме майно, якщо БТІ залишились на тимчасово окупованих територій, а у власників є оригінал правовстановлювальних документів з реєстраційним написом, які були видані до запровадження Реєстр.
2. Підтримано розроблення єдиного механізму компенсації для всіх видів майна, незалежно від часу його пошкодження (з 2014 року) та місця розташування (включаючи непідконтрольні Уряду України території).
3. Надати іноземцям право на одержання компенсації за знищене чи пошкоджене майно, яке перебуває у їхній власності на території України.
4. Змінити судову практику задоволення позовів про відшкодування шкоди й стягнення відшкодування з держави-агресора.
5. Створити дієвий національний механізм фіксації моральної шкоди, завданої внаслідок поранення, вбивства й інших воєнних злочинів, який би давав змогу особі зафіксувати таку шкоду, а надалі подати відповідні докази до Міжнародного реєстру збитків і одержати відшкодування такої шкоди.
6. Усунути законодавчу перешкоду в одержанні компенсації за знищене майно й одержання сертифіката у випадку якщо майно належить декільком співвласникам, деякі з яких є громадянами держави-агресора.
7. Вжити комплексних заходів для того аби попереджувати ризики браку документів, які підтверджують право власності, зокрема шляхом підвищення правової свідомості населення щодо необхідності реєстрації права власності й зобов'язання БТІ оцифрувати відповідні архіви.

РОЗДІЛ 1.

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ПОСТРАЖДАЛОГО НАСЕЛЕННЯ ЩОДО ВИДІВ ЗБИТКІВ І ШКОДИ, ЗАВДАНИХ ЇМ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

Усього було опитано 3 189 респондентів. Лише 45 респондентів (1%) вказали, що зазнали всіх згаданих у цього опитуванні видів шкоди внаслідок російсько-української війни, а саме: вимушене переміщення (загалом у межах країни), шкоду фізичному та/або психічному здоров'ю, майнову шкоду внаслідок знищення чи пошкодження майна, порушення економічних прав, обмеження в доступі до одного чи декількох з публічних сервісів, витрат у зв'язку з відновленням документів, які були знищені або втрачені, порушення немайнових прав і моральну шкоду. Більшість респондентів вказала, що зазнали щонайменше двох видів шкоди, яких стосувалось це дослідження, а найбільше респондентів (3 033 осіб, що становить 95% опитаних) вказали саме моральну шкоду.

Абсолютна більшість респондентів (97,5%) вважає себе особою, яка постраждала внаслідок збройної агресії РФ проти України, з них 100% зазнали хоча б одного з видів шкоди. Отже, на думку респондентів статус постраждалої особи передбачає, що особі завдано хоча б одного з видів шкоди, а саме: така особа зазнала вимушеного переміщення (загалом у межах країни), шкоду фізичному та/або психічному здоров'ю, майнову шкоду внаслідок знищення чи пошкодження майна, порушення економічних прав, обмеження в доступі до одного чи декількох з публічних сервісів, витрат у зв'язку з відновленням документів, які були знищені або втрачені, порушення немайнових прав.

Менший показник респондентів з групи тих, хто не мав досвіду вимушеного переміщення, вважає себе постраждалими від війни: 71% на противагу 96% у групах респондентів, які мають такий досвід. Отже, брак досвіду вимушеного переміщення

може бути одним із чинників чому особа не вважає себе постраждалою від війни.

Значно менше респондентів (сукупно 2,5%) надали інші відповіді на питання чи вважають вони себе постраждалими внаслідок збройної агресії: не є постраждалими (1%), не мають чіткої відповіді (1%) або не бажають відповідати (<1%).

Респонденти, які належать до 1% тих, хто не вважають себе постраждалими, також вказували про те, що зазнали одного з видів шкоди, що досліджуються в цьому опитуванні (зокрема вимушеного переміщення, шкоди психічному здоров'ю тощо).

У цьому опитуванні брали участь респонденти з різним досвідом вимушеного переміщення, а саме:

- які не мають досвіду вимушеного переміщення (таких в опитуванні взяло участь 417);
- які мають досвід внутрішнього переміщення (2 560);
- які вимушено перемістилися спочатку за межі території України, але потім повернулися в Україну — репатріанти (144);
- які після початку російсько-української війни у 2014 році виїхали за межі України (45);
- які спочатку зазнали вимушеного внутрішнього переміщення, але пізніше перемістились за межі України (17).

1.1. ШКОДА, ПОВ'ЯЗАНА З ВИМУШЕНИМ ПЕРЕМІЩЕННЯМ

Переважає більшість респондентів, а саме 87% (2 766 опитуваних), зазнали вимушеного переміщення в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройної агресії РФ проти України. З них 92% (2544 респонденти) зазнали витрат у зв'язку з таким переміщенням.

Переважає більшість осіб, які вимушено перемістились (93%) є ВПО та 5% опитуваних є репатріантами (особами, які перемістились спочатку за межі території України, але потім повернулися в Україну). Решта 2% — люди які виїхали за кордон і ВПО, які зрештою також перемістились за кордон.

Більшість вимушено переміщених отримували довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. Ця тенденція простежується у всіх групах, які мають досвід вимушеного переміщення у межах України, зокрема в групах репатріантів і тих, хто після переміщення у межах України пізніше виїхав за кордон (діаграма 3).

Діаграма 3. Наявність довідки про взяття на облік ВПО серед різних груп переміщених осіб

Серед тих, хто виїхав за кордон (сюди також належать репатріанти й особи, які спочатку перемістилися в межах країни, а потім виїхали), більше як половина осіб (66%) не користувалось міжнародним захистом іноземної держави. Але якщо розглянути ці групи окремо, більшість репатріантів (81%) не користувались цим захистом, а більш як половина ВПО, які із часом виїхали за кордон навпаки — оформили статус тимчасового захисту (59%) або біженця (6%).

Невелика кількість респондентів (28) оформили і довідку ВПО, і користувалися міжнародним захистом, з них 71% — це репатріанти, а решта — ті, хто перемістилися спочатку в межах території України, але виїхали до іноземної держави (діаграма 4).

Діаграма 4. Розподіл статусів міжнародного захисту серед респондентів

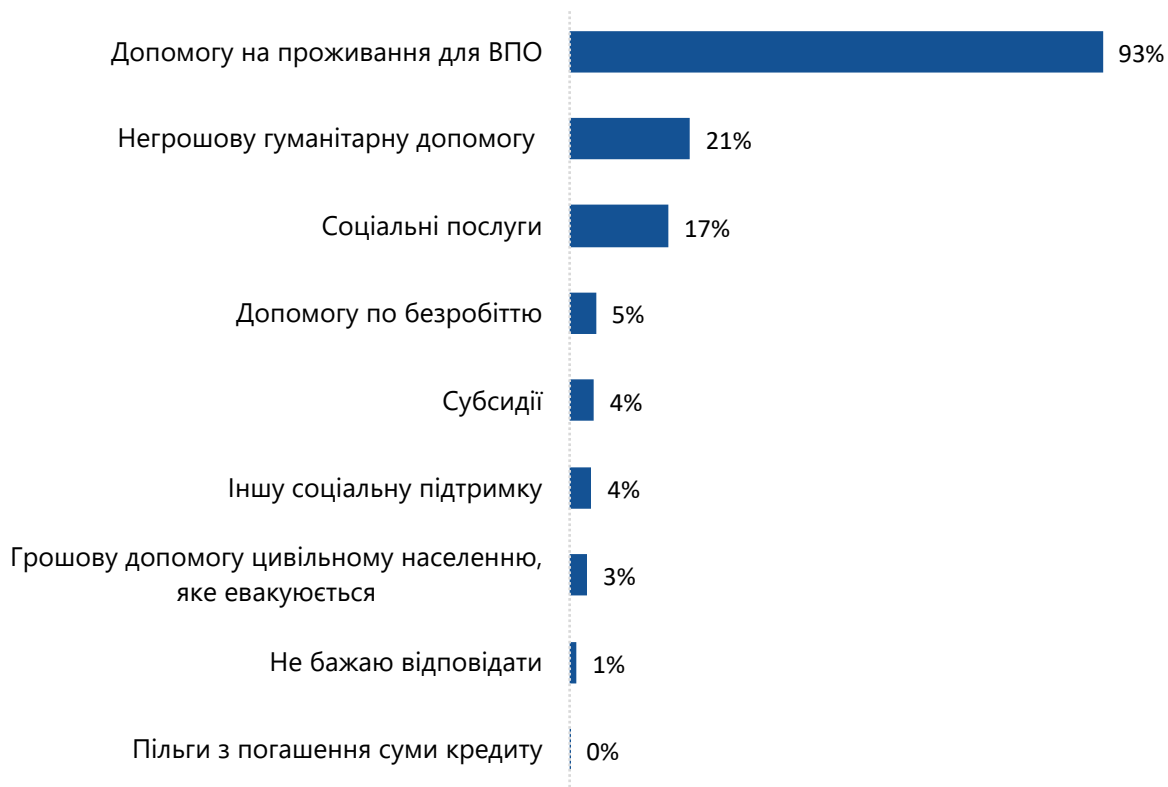
Більш як половина респондентів, які мають досвід вимушеного переміщення (62%), вказала, що на момент опитування отримують соціальну підтримку від України у зв'язку з таким переміщенням. Однак відповіді на це питання мають певні географічні відмінності: вищий відсоток респондентів з центру країни повідомив про отримання соціальної допомоги (80%), тоді як на півдні (49%) і сході (54%) цей показник навпаки менший.

Щодо видів соціальної підтримки, то найбільша кількість осіб, які отримують соціальну підтримку від держави у зв'язку з вимушеним переміщенням, вказала про допомогу на проживання ВПО (92%). Інші види соціальної підтримки одержують набагато рідше: грошову гуманітарну допомогу, як-от харчові продукти, товари першої потреби, медичні засоби тощо (21%), соціальні послуги (17%), допомогу у зв'язку з безробіттям (5%), субсидії (4%), грошову допомогу цивільному населенню, яке евакуюється (3%), іншу соціальну допомогу, як-от пенсія, пенсія у зв'язку з інвалідністю, допомога для одиноких матерів тощо (4%). Ці тенденції дещо відрізняються

в центрі й на заході країни, де другим за популярністю видом соціальної підтримки після допомоги на проживання ВПО є соціальні послуги (діаграма 5).

Діаграма 5. Види соціальної підтримки від держави, отриманої внутрішньо

Яку соціальну підтримку від держави Україна Ви отримуєте у зв'язку з вимушеним переміщенням?*

*питання з множиною відповіддю

З тих, хто отримує соціальну підтримку від України у зв'язку з вимушеним переміщенням 99% мають довідку ВПО. Дуже невелика кількість респондентів, що отримує допомогу на проживання ВПО, вказувала про те, що отримують також інші види допомоги від держави. Зокрема, лише 20% цих осіб також отримують негрошову гуманітарну допомогу (харчові продукти, товари першої потреби, медичні засоби тощо), 16% — соціальні послуги, 4% — допомогу у зв'язку з безробіттям, 4% — субсидії, 3% — іншу соціальну підтримку та ще 2% — грошову допомогу цивільному населенню, яке евакуюється.

Одне з питань стосувалось того, чи отримують респонденти з досвідом вимушеного переміщення соціальну підтримку від інших суб'єктів, крім держави Україна. 42% вимушено переміщених осіб зазначили, що не отримують допомоги у зв'язку з вимушеним переміщенням від інших суб'єктів. Інші 58% отримували

таку допомогу від одного або декількох суб'єктів, а саме міжнародних організацій, українських організацій, від інших фізичних осіб чи іноземної держави, у якій зараз проживають (діаграма 6).

Діаграма 6. Соціальна підтримка від інших суб'єктів у зв'язку з вимушеним

*Чи отримуєте Ви соціальну підтримку у зв'язку з вимушеним переміщенням від інших суб'єктів?**

Також прослідковуються певні відмінності щодо того, у яких регіонах респонденти частіше отримують соціальну підтримку у зв'язку з вимушеним переміщенням. Зокрема, респонденти зі сходу (53%) країни частіше отримували соціальну підтримку у зв'язку з вимушеним переміщенням від міжнародних організацій, ніж респонденти із заходу (28%) і центру (27%). Респонденти зі сходу (32%) і півдня (30%) частіше отримували підтримку від українських організацій, ніж респонденти із центру країни (9%). Також респонденти зі сходу (30%) і півдня (27%) рідше зазначали що не отримують жодної соціальної підтримки у зв'язку з вимушеним переміщенням від інших суб'єктів. У інших регіонах ці тенденції відповідають загальним.

Щодо витрат у результаті вимушеного переміщення, то лише 7% респондентів, які мають такий досвід, не зазнали таких витрат. 93% респондентів таких витрат зазнали.

Більшість витрат, яких зазнали вимушено переміщені респонденти, були пов'язані безпосередньо з переїздом, орендою житла й облаштуванням побуту на новому місці. Серед інших витрат, про які вказували самі респонденти, найчастіше згадують витрати на придбання житла й лікування (діаграма 7).

Діаграма 7. Додаткові фінансові витрати, пов'язані з вимушеним переміщенням

Чи зазнали Ви витрат в результаті вимушеного переміщення?*

Також більш як половина респондентів (61%), яка зазнала зазначених витрат, не має документів для їх підтвердження. 33% зазначили, що мають лише частину необхідних документів, а лише 5% мають всі необхідні документи. Попри те, що в більш як половини респондентів немає документів, що підтверджують витрати у зв'язку з вимушеним переміщенням, частина з них вважає справедливим одержати відшкодування таких витрат. Зокрема, відсоток респондентів, який зазнав вимушеного переміщення і вважає справедливим отримати відшкодування цих витрат, становить 82%. Ще 13% респондентів не визначилися щодо цього питання, а лише 4% не вважають відшкодування справедливим.

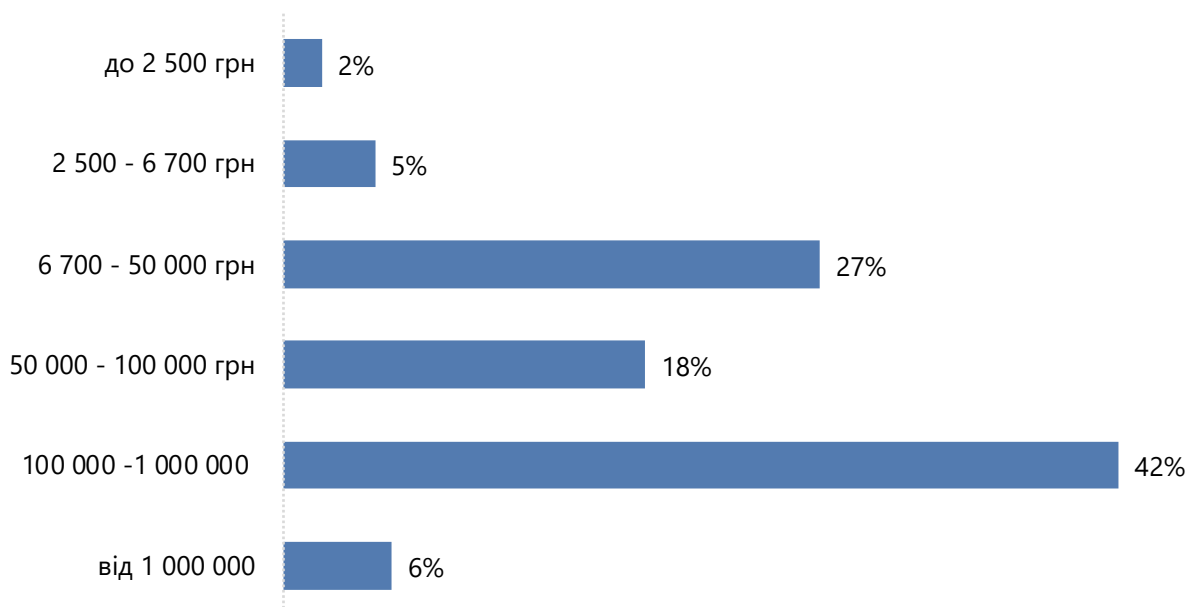
Аналізуючи дані щодо того, скільки респондентів з тих, хто вважають справедливим отримати відшкодування витрат внаслідок вимушеного переміщення,

звертались до суду з позовами про відшкодування шкоди (детальний аналіз цього питання див. у підрозділі 1.6) виявили, що 80% не звертались до суду з позовом про відшкодування шкоди, 18% респондентів поки що не звертались, але планують це зробити.

Оцінюючи розміри збитків в результаті вимушеного переміщення, майже половина респондентів (42%) вказала, що зазнала значних витрат — від 100 тисяч до 1 мільйона гривень. Найменшими є групи, які оцінюють обсяг витрат від 1 мільйона (6%) та до 2 500 грн (2%) (діаграма 8).

Діаграма 8. Оцінка респондентами вартості заподіяної шкоди у результаті внутрішнього переміщення

На яку суму Ви оцінюєте вартість заподіяної Вам шкоди у результаті вимушеного переміщення?

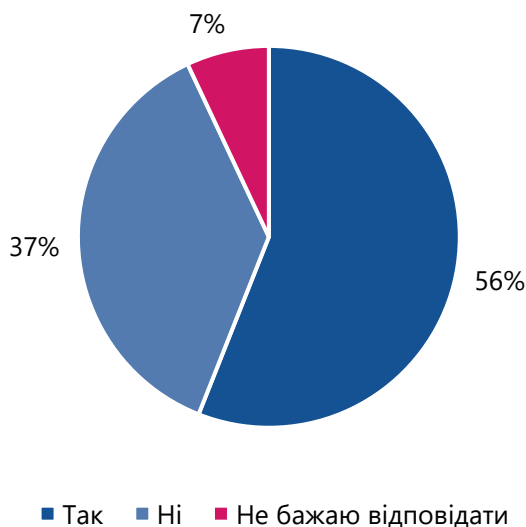
1.2. ШКОДА, ЗАВДАНА ФІЗИЧНОМУ ТА/АБО ПСИХІЧНОМУ ЗДОРОВ'Ю

Під шкодою, завданою фізичному та/або психічному здоров'ю, у цьому опитуванні розуміли поранення, контузії, каліцтва, захворювання або стани, одержані від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі й стримування збройної агресії або в результаті масованих обстрілів цивільного населення на території України.

Серед усіх респондентів більш як половина (56%) зазнала шкоди фізичному та/або психічному здоров'ю внаслідок збройної агресії РФ проти України. Згідно з віковим розподілом серед тих, хто зазнав шкоди фізичному та/або психічному здоров'ю, трохи більше ніж третина (38%) мають вік від 41 до 59 років, ще одна третина (33%) — від 60 до 79 років, а чверть (22%) — від 26 до 40 років, 5% респондентів віком від 18 до 25 років та 2% — старші 80 років (діаграма 9).

Діаграма 9. Заподіяння шкоди фізичному та/або психічному здоров'ю респондентів

Чи було завдано шкоди Вашому фізичному та/або психологічному здоров'ю?

Респонденти які зазнали шкоди здоров'ю, найчастіше зазначали шкоду саме психічному здоров'ю (діаграма 10).

Діаграма 10. Види шкоди, заподіяної здоров'ю респондентів

Переважна більшість респондентів, які зазначили шкоду психічному й фізичному здоров'ю, отримали цю шкоду після 24 лютого 2024 року (94% та 91% відповідно) (діаграма 11; діаграма 12).

Діаграма 11. Часові періоди, у які респонденти зазнали шкоди фізичному здоров'ю

Діаграма 12. Часові періоди, у які респонденти зазнали шкоди фізичному здоров'ю

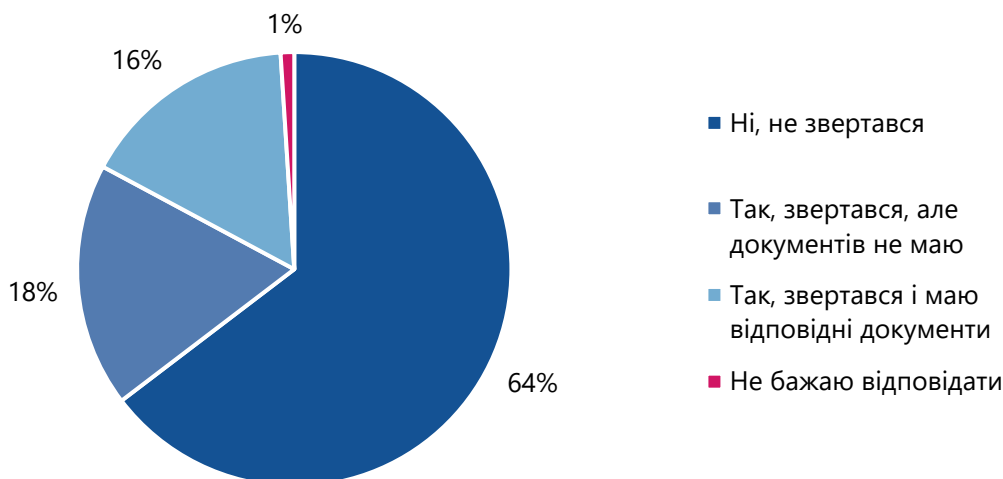

Звернення до медичних установ і правоохоронних органів щодо фактів заподіяння шкоди здоров'ю. Більшість осіб, які зазнали шкоди здоров'ю, не зверталися до медичних установ з цього приводу (64%). Але цей показник дещо відрізняється для різних категорій шкоди здоров'ю. Респонденти, які зазнали шкоди фізичному здоров'ю (68%, або 59 респондентів) або фізичному й психічному (47%) частіше зверталися до медичних установ і мають відповідні документи на протиполож тим, хто зазнав шкоди лише психічному здоров'ю (7%).

28% тих, хто зазнав шкоди фізичному й психічному здоров'ю, зверталися до медичних установ, але документів не мають (діаграма 13).

Діаграма 13. Документальне підтвердження шкоди здоров'ю серед респондентів

Чи звертались Ви до медичних установ і маєте відповідні документи, що підтверджують заподіяння такої шкоди?

За результатами дослідження встановлено, що більшість респондентів (94%), які зазнали шкоди здоров'ю, також не зверталися до правоохоронних органів. Лише 84 респонденти, які зазнали шкоди здоров'ю (це становить 5% від загальної кількості), звернулися до правоохоронних органів. Із цих 84 респондентів, за заявою 51 респондента було відкрито кримінальне провадження з приводу заподіяної шкоди здоров'ю та у випадку 27 респондентів — за фактом заподіяння шкоди здоров'ю було призначено судово-медичну експертизу з метою визначення ступеня тяжкості заподіяних тілесних ушкоджень. За результатами цієї експертизи 11 респондентів отримали середньої тяжкості тілесні ушкодження, 6 — легкі й 5 — тяжкі. Ще п'ять респондентів не володіють інформацією щодо результатів експертизи.

Щодо кількості звернень до правоохоронних органів у випадку заподіяння шкоди здоров'ю, то респонденти, які зазнали шкоди лише психічному здоров'ю, звертаються вкрай рідко (2%, або 22 респонденти з тих, кому таку шкоду було заподіяно). Цей показник є вищим у випадку заподіяння шкоди фізичному здоров'ю (21%, або 18 респондентів) або фізичному й психічному здоров'ю (16%, або 44 респонденти). Водночас у більшості респондентів, які зазнали шкоди фізичному здоров'ю (67%, або 12 респондентів) або фізичному й психічному здоров'ю (77%, або 34 респонденти) і звернулись до правоохоронних органів, по факту цього звернення було відкрито кримінальне провадження. Тоді я лише у чверті (23%,

або 5 респондентів) респондентів, які зазнали шкоди психічному здоров'ю, було відкрито впровадження.

Витрати у зв'язку з завданою шкодою здоров'ю. Опитування показало, що 40% респондентів, які зазнали шкоди здоров'ю, понесли матеріальні витрати на лікування. 71 респондент (4% від загальної кількості респондентів, що зазнали шкоди здоров'ю) зазнавали витрат на реабілітацію, а 5 респондентів витратили кошти на протезування. Одночасно 45% респондентів, які зазнали шкоди здоров'ю, не мали матеріальних витрат.

Загалом матеріальних витрат на лікування понесли респонденти, які зазнали шкоди фізичному здоров'ю (75%) і ті, які зазнали шкоди фізичному й психічному здоров'ю (81%). Напротивагу цьому серед респондентів, які зазнали шкоди психічному здоров'ю, лише 30% зазнали матеріальних виплат. Щодо виплат на реабілітацію тенденції не відрізняються від загальних (діаграма 14).

Діаграма 14. Витрати респондентів у зв'язку із завданою шкодою здоров'ю

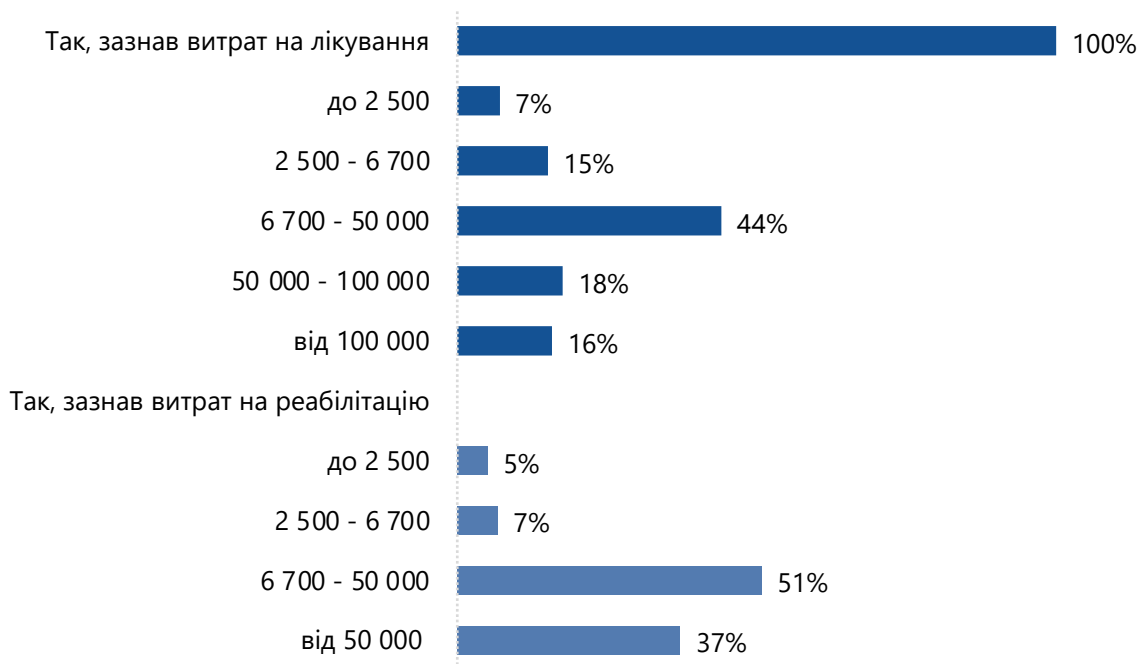
Чи зазнали Ви витрат у зв'язку з завданою Вам шкодою здоров'ю?

Серед респондентів, які понесли матеріальні витрати на лікування у зв'язку зі шкодою фізичному та/або психічному здоров'ю, найбільша частка респондентів (44%) зазнала витрат у розмірі від 6 500 до 50 тисяч гривень. Ця тенденція прослідковується і серед тих, хто зазнав витрат на реабілітацію: 51% витратили від 6 500 до 50 000 гривень (діаграма 15).

Діаграма 15. Оцінка респондентами суми витрат у зв'язку із завданою шкодою здоров'ю

На яку суму (у гривнях) Ви зазнали витрат у зв'язку з завданою Вам шкодою здоров'ю?

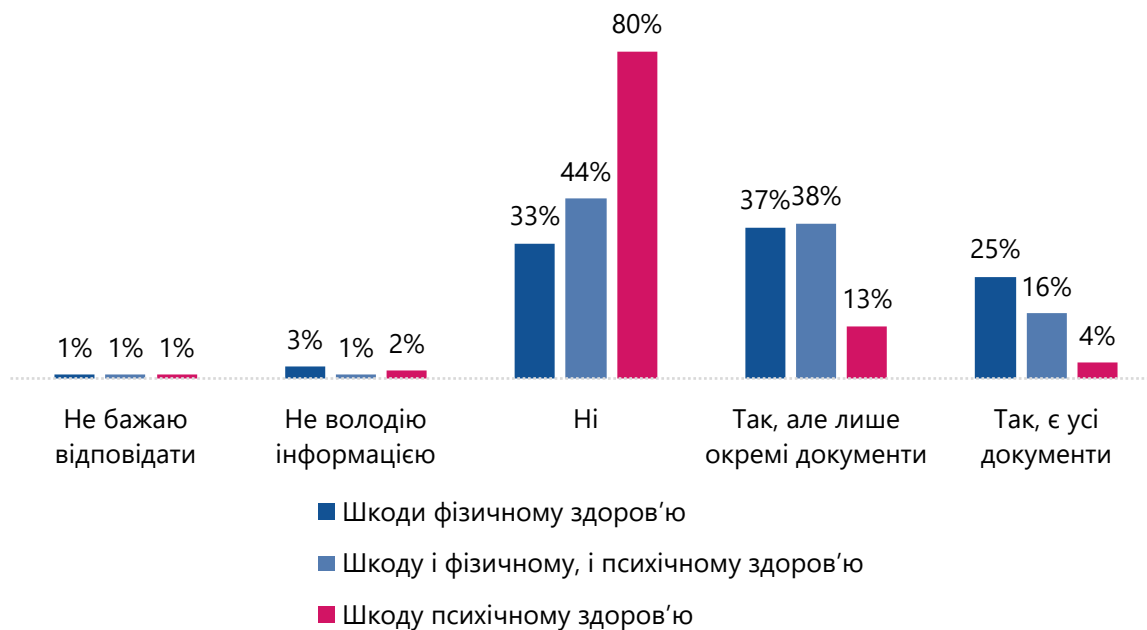
Цікавим є те, що респонденти, які заперечували матеріальні витрати у зв'язку зі шкодою фізичному здоров'ю, все одно зазначили певні матеріальні витрати. У їхньому випадку тенденція також схожа: 50 респондентів витратили від 6 500 до 50 000 гривень, 40 респондентів від 50 000 до 100 000 гривень і 35 респондентів понад 100 000 гривень. Меншість (28 респондентів) витратила до 6 700 гривень. Загалом це були респонденти, які зазнали шкоди психічному здоров'ю (95%).

Три четвертих респондентів (72%) не має документів, які підтверджують витрати у зв'язку зі шкодою здоров'ю. 18% мають деякі документи, а лише 7% мають повний пакет документів, що підтверджують ці витрати.

Частіше не мають жодних документів які підтверджують виплати саме респонденти, що зазнали шкоди психічному здоров'ю (80%). Третина (33%) тих, хто зазнав шкоди фізичному здоров'ю, і 44% тих, хто зазнав шкоди фізичному й психічному здоров'ю, також не мають жодних документів (діаграма 16).

Діаграма 16. Наявність документів, що підтверджують витрати у зв'язку із завданою шкодою здоров'ю

Чи є у Вас документи, які підтверджують Ваші витрати у зв'язку з завданою шкодою здоров'ю?

За результатами дослідження 92% респондентів відповіли, що не одержували спеціального статусу на підставі заподіяної шкоди здоров'ю. Серед тих, хто отримав спеціальний статус: 55 осіб отримали статус особи з інвалідністю, 19 осіб отримали статус особи з інвалідністю внаслідок війни. Додатково 42 особи зазначили інший варіант відповіді. Це були респонденти, що перебувають у процесі отримання статусу особи з інвалідністю або особи з інвалідністю внаслідок війни, або чії діти отримали статус дитини, постраждалої внаслідок воєнних дій. Частіше спеціальні статуси отримували респонденти, які зазнали шкоди фізичному здоров'ю (20% одержали статус особи з інвалідністю й 9% статус особи з інвалідністю внаслідок війни). Однак лише 1% респондентів, який зазнав шкоди психічному здоров'ю, отримав статус особи з інвалідністю.

Допомога у зв'язку з завданою шкодою здоров'ю. 69% респондентів, які зазнали шкоди здоров'ю, не отримували жодної допомоги у зв'язку із цим. Серед тих, хто таку допомогу отримував, вказували про одержання психологічної допомоги (23%), а 12% отримали матеріальну допомогу (діаграма 17). Респонденти із заходу України (83%) рідше отримували допомогу у зв'язку зі шкодою здоров'ю. Натомість респонденти з півдня (21%) частіше отримували матеріальну допомогу, а респонденти із заходу (35%) — психологічну допомогу.

Серед 14 респондентів, які отримали іншу допомогу зазначали отримані медичні послуги включно з ліками. 68% респондентів, які зазначили надавача допомоги, відповіли, що отримали підтримку від міжнародних організацій. 38% — від національних організацій, 21% — від знайомих або друзів, 19% — від держави й 18% — від місцевих органів влади.

Діаграма 17. Форми допомоги респондентам внаслідок завданої шкоди здоров'ю

Респонденти, які зазнали шкоди фізичному здоров'ю (32%), і респонденти, які зазнали шкоди фізичному й психічному здоров'ю (21%), частіше отримували матеріальну допомогу, ніж ті, хто зазнав шкоди психічному здоров'ю (9%) (діаграма 18).

Діаграма 18. Види отриманої респондентами допомоги внаслідок завданої шкоди здоров'ю

Респонденти, які зазнали шкоди фізичному здоров'ю (39%, або 13 респондентів) і респонденти, які зазнали шкоди фізичному й психічному здоров'ю (28%), частіше отримували допомогу від держави, ніж ті, хто зазнав шкоди психічному здоров'ю (15%). Водночас ті, хто зазнав шкоди психічному здоров'ю (75%), частіше отримували допомогу від міжнародних організацій (діаграма 19).

Діаграма 19. Джерела допомоги респондентам, залежно від виду шкоди здоров'ю

*Хто надав Вам таку допомогу або кошти на оплату такої допомоги?**

1.3. ШКОДА, ПОВ'ЯЗАНА З ПОРУШЕННЯМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ВНАСЛІДОК ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА

Більш як половина респондентів (60%) зазначила, що має пошкоджене або зруйноване майно, а 10% відповіли, що не мають інформації про стан свого майна, адже воно розташоване на тимчасово окупованій території. Чверть респондентів (28%) не зазнали майнової шкоди.

Серед майна, яке було пошкоджено, знищено або втрачене, респонденти найчастіше вибирали категорії: житло (94%) і транспортний засіб (18%). Також популярними категоріями є ті, що не включені до складу житла, але виділені окремими питаннями в цій анкеті, а саме: складові частини об'єктів будівництва (квартири, інші житлові приміщення в будівлі) (6%) та об'єкти будівництва (будинки садибного типу, садові й дачні будинки), щодо яких є право на виконання будівельних робіт (15%) (діаграма 20).

Діаграма 20. Види майна респондентів, що зазнали знищення, пошкодження або втрати

*Яке майно, що належало Вам на праві власності, було знищено, пошкоджено або втрачено?**

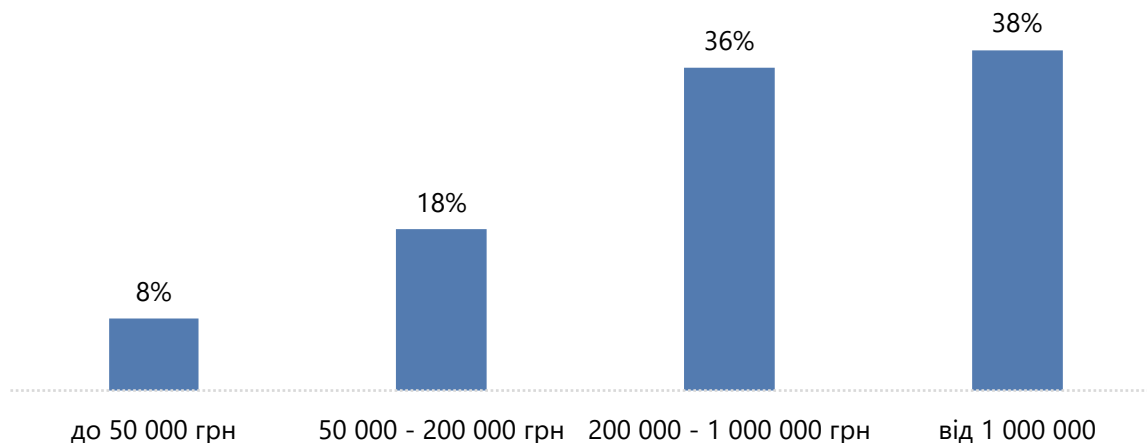
*питання з множинною відповіддю

Більш ніж половина респондентів (58%), яка має у власності знищені, пошкоджені або втрачені об'єкти, має документи, які підтверджують право власності. 29% мають лише окремі документи й 12% взагалі не мають документів. Серед респондентів, які не мають документів, найбільша кількість (36%) — це особи у віці від 60 до 79 років. Разом із тим не можна стверджувати, що брак документів про право власності на майно має чітку прив'язку до віку постраждалої особи. Адже частка тих, хто не має документів про право власності у вікових категоріях від 41 до 59 й від 26 до 40 років не є суттєво нижчими — в обох випадках це 29%.

38% відсотків респондентів оцінили вартість заподіяної шкоди в результаті порушення права власності на інші, крім житла, об'єкти в розмірі від 1 мільйона гривень (діаграма 21).

Діаграма 21. Оцінка респондентами вартості шкоди за порушення права власності на інші об'єкти

На яку суму (у гривнях) Ви оцінюєте вартість заподіяної шкоди у результаті порушення Вашого права власності на інші, крім житла, об'єкти?

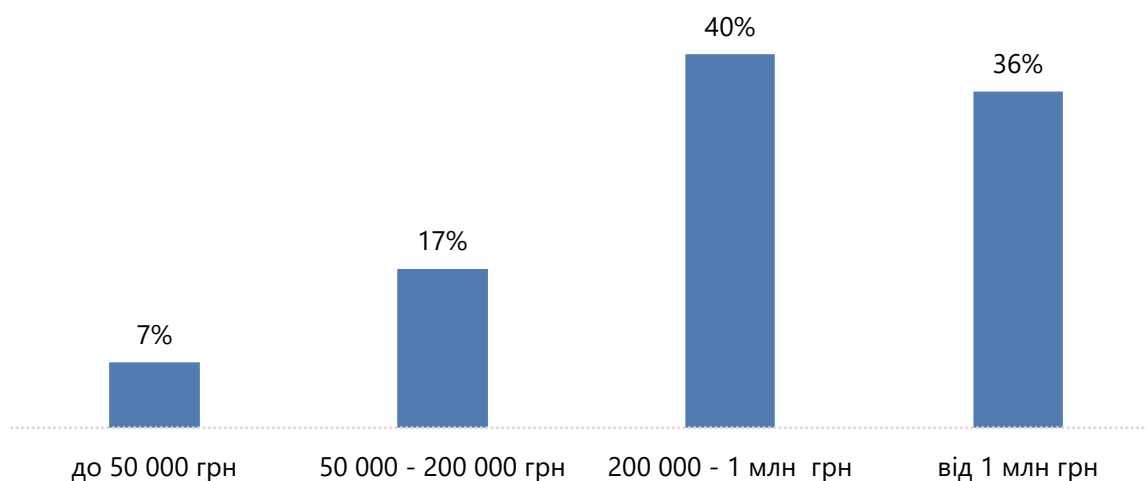
1.3.1. ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗА ЗНИЩЕНЕ ЧИ ПОШКОДЖЕНЕ ЖИТЛО

Більшість респондентів (97%), чиє житло має пошкодження або зруйноване, зазначила, що цих збитків було завдано після 24 лютого 2022 року. 12 респондентів вказали, що в них було декілька випадків знищення або пошкодження житла внаслідок збройної агресії, перший трапився ще у 2014 році, а другий — після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Ці респонденти не зверталися до суду з позовом, але двоє респондентів вказали, що планують це зробити. Також ці респонденти не зверталися для одержання компенсації.

40% відсотків респондентів оцінили вартість заподіяної шкоди в результаті знищення чи пошкодження житла у розмірі від 200 тисяч гривень до 1 мільйона гривень (діаграма 22).

Діаграма 22. Оцінка респондентами вартості шкоди за знищення чи пошкодження житла

На яку суму (у гривнях) Ви оцінюєте вартість заподіяної шкоди у результаті знищення чи пошкодження житла ?

Майже три чверті респондентів (72%), які мають пошкоджене або зруйноване житло, володіють усіма документами, що підтверджують їхнє право власності на це житло. 17% мають лише окремі документи, 7% не мають їх з інших причин, а 3% втратили документи через знищення під час збройної агресії рф проти України.

Половина респондентів (52%) повідомила, що житло зареєстроване в Реєстрі прав власності на нерухоме майно, який функціонує з 2013 року. З цієї категорії респондентів, чиє житло зареєстроване в Реєстрі, більшість (85%) має всі необхідні документи на житло. Чверть (24%) відповіла, що житло не зареєстроване, а інша чверть (22%) не знає точно, чи зареєстровано їхнє житло.

Попри високі показники наявності всієї необхідної документації, лише 7% респондентів зазначили, що подавали заяву й отримали компенсацію за знищене або пошкоджене житло (не в судовому порядку) та ще 6% респондентів подали заяву й отримали відмову в компенсації. Чверть респондентів (27%) подала заяву й чекає на результати. 8% респондентів планують подати заяву на компенсацію, але мають труднощі з підготовкою необхідних документів, а саме: немає акту обстеження з причини того, що житло розташоване на території активних бойових дій або ТОТ або незакінчений процес оформлення спадщини.

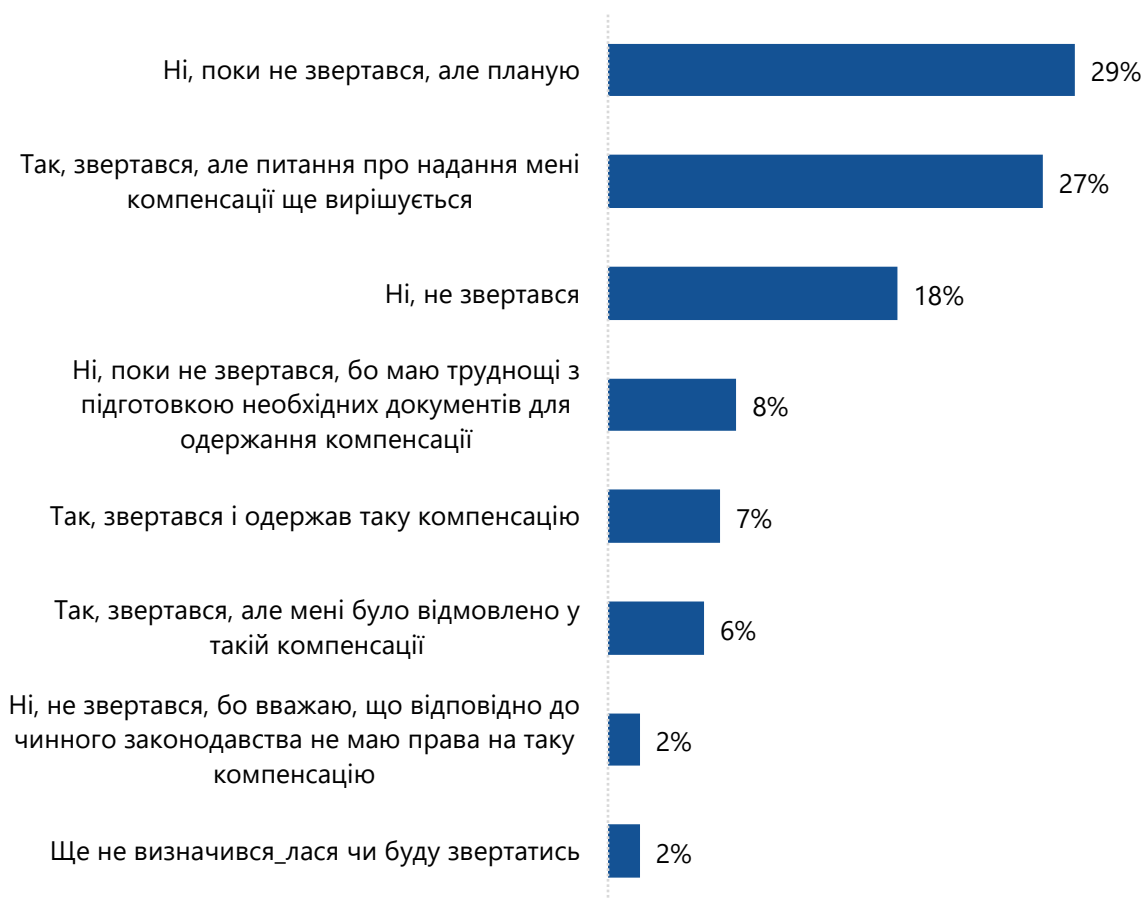
У кожній із представлених груп (ті що зверталися по компенсацію, ті що не зверталися тощо) є декілька респондентів, які зверталися до суду з позовом про

відшкодування шкоди за знищене або пошкоджене житло, окрім тих, хто планує звертатись по компенсацію за знищене або пошкоджене житло. Один респондент, який не звернувся по компенсацію за знищене або пошкоджене житло, бо вважав, що відповідно до чинного законодавства не має права на таку компенсацію, подав позов до Європейського суду з прав людини (діаграма 23).

Респонденти з півдня України (14%) частіше зверталися по компенсацію за знищене або пошкоджене житло, ніж респонденти із заходу (3%) і центру (3%). Загалом респонденти із заходу рідше подавали заяви на отримання компенсації, але більш як третина (39%) планує це зробити. Натомість у південних і північних регіонах майже половина респондентів уже подавали заявки на компенсацію.

Діаграма 23. Звернення респондентів щодо компенсації за знищене або пошкоджене житло у позасудовому порядку

Чи звертались Ви за одержанням компенсації за знищене або пошкоджене житло (не в судовому порядку)?

Також респондентів запитали, чи подавали вони документи на відшкодування шкоди за знищене або пошкоджене житло до Міжнародного реєстру збитків. Більш як половина людей вказала, що вони не зверталися (52%) або не знають

про такий реєстр (32%). Респонденти які не знають про такий реєстр належать до таких вікових категорій: від 60 до 79 років (41%), від 41 до 59 років (35%) і від 26 до 40 років (20%). Отже, від загальної тенденції ця тенденція відрізняється більшою часткою відповідей категорії 60–79 років. Лише 6% вказали що зверталися, ще 6% — збираються звернутися (з-поміж цих респондентів п'ятеро зверталися по безоплатну первинну правову допомогу). 4% респондентів поки не визначилися.

1.3.2. ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗА ЗНИЩЕНІ ЧИ ПОШКОДЖЕНІ ОБ'ЄКТИ БУДІВНИЦТВА АБО СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ ОБ'ЄКТА БУДІВНИЦТВА

Більшість респондентів зазначили, що об'єкти (96%, або 283 респонденти) або частини об'єктів будівництва (91%, або 98 респондентів), що перебувають у їхній власності, було пошкоджено або зруйновано після 24 лютого 2022 року.

77 респондентів, які володіють об'єктом будівництва, і 36 респондентів, які володіють частиною об'єкта будівництва, оцінили вартість заподіяної шкоди в результаті знищення чи пошкодження їхньої власності в розмірі від 1 мільйона гривень (діаграма 24).

Діаграма 24. Оцінка респондентами вартості шкоди за знищені чи пошкоджені об'єкти будівництва

102 респонденти, які володіють об'єктом будівництва, і 49 респондентів, які володіють частиною об'єкта будівництва, планують подавати заяву на одержання компенсації за знищений або пошкоджений об'єкт нерухомого майна. 71 респондент, який володіє об'єктом будівництва, і 20 респондентів, які володіють частиною об'єкта будівництва, станом на сьогодні подали відповідні заяви й чекають на результати. 17 респондентів, які володіють об'єктом будівництва, і 1 респондент, який володіє частиною об'єкта будівництва, подали відповідні заяви й одержали компенсацію. 14 респондентів, які володіють об'єктом будівництва, і 8 респондентів, які володіють частиною об'єкта будівництва, зверталися для одержання компенсації, але отримали відмову. 49 і 17 респондентів відповідно не зверталися по компенсацію. 33 респонденти не зверталися, бо маю труднощі з підготовкою необхідних документів для одержання компенсації, як-от: незакінчений процес оформлення права власності й брак акта обстеження з причини того, що житло розташоване на території активних бойових дій або ТОТ.

143 респонденти, які володіють об'єктом будівництва, і 46 респондентів, які володіють частиною об'єкта будівництва, не подавали документи на відшкодування шкоди за знищений або пошкоджений об'єкт будівництва до Міжнародного реєстру збитків. Ще 90 респондентів, які володіють об'єктом будівництва, і 45 респондентів, які володіють частиною об'єкта будівництва, не знають про існування такого реєстру (половина з цих респондентів віком 60–79 років, в інших вікових групах тенденція подібна до загальної). Лише 22 та 4 респонденти від відповідних категорій подали документи до Міжнародного реєстру збитків. 31 респондент з обох категорій планує податися. Половина із цих респондентів належить до вікової групи 60–79 років.

1.4. ШКОДА, ПОВ'ЯЗАНА З ПОРУШЕННЯМ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ (ОКРІМ ПОРУШЕНЬ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ШЛЯХОМ ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА))

Половина респондентів (50%), яка брала участь в опитуванні, зазначила про порушення економічних прав, як-от втрата постійного місця роботи, бізнесу або іншого джерела постійного доходу. Ще 32% втратили можливість використовувати свою земельну ділянку. Лише чверть (24%) не зазнала порушення жодних економічних прав. Серед інших порушень економічних прав респонденти зазначали такі: зменшення заробітної платні, призупинення трудових відносин на довгий термін, неможливість отримувати пенсію в період окупації та неможливість працювати через догляд за близькою людиною (діаграма 25).

Діаграма 25. Види економічних втрат респондентів у зв'язку з війною

Віковий розподіл респондентів відрізняється від загальних тенденцій у таких категоріях економічної шкоди, як шкода підприємницької діяльності й втрата постійного місця роботи, бізнесу або іншого джерела доходу. У цих категоріях кількість відповідей респондентів віком 26–40 років перевищує кількість відповідей людей віком 60–79 років. Такі тенденції є загалом закономірними, адже менше людей у віці після 60 років займаються підприємницькою діяльністю, аніж у віці від 26 до 40 років.

Щодо наявності документів, які підтверджують розмір заподіяної шкоди у зв'язку з порушенням економічних прав, то 69% респондентів не мають документів, які підтверджують порушення економічних прав, 14% — мають лише окремі документи, лише 11% мають усі документи на підтвердження. Кількість респондентів, які мають документи, що підтверджують цей вид збитків, набагато менша в порівнянні з кількістю респондентів, які вказали, що мають усі документи, що посвідчують право власності на житло (72%). Разом із тим, цей показник близький до показника людей, які не мають документів, що підтверджують витрати у зв'язку зі шкодою здоров'ю (72%).

41% респондентів оцінює вартість заподіяної шкоди в результаті порушення своїх економічних (окрім права власності) прав у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України в розмірі від 200 тисяч до 1 мільйона гривень (з них 4% мають усі документи, які підтверджують завдану шкоду, а 37% не мають відповідних документів), 33% — від 50 тисяч до 200 тисяч гривень (з них 5% мають усі документи, які підтверджують завдану шкоду), 14% до 50 тисяч гривень (з них 1% мають усі документи, які підтверджують завдану шкоду). Лише 11% респондентів оцінюють вартість шкоди від 1 мільйона гривень (з них 2%, або 13 респондентів мають усі документи, які підтверджують завдану шкоду).

1.5. ІНШІ ВИДИ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ: МОРАЛЬНА ШКОДА, ВТРАТА ДОКУМЕНТІВ, ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ ДО СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Більш як половина респондентів (57%) зазначила, що не зазнавала обмежень пов'язаних із наслідками збройної агресії РФ проти України в доступі до одного з таких публічних сервісів: медичні, соціальні, освітні й адміністративні послуги. 22% зазнали обмеження в доступі до надавачів медичних послуг, 13% — соціальних послуг, 12% — адміністративних, 8% — послуг соціального забезпечення (зокрема пенсійного) і 6% до послуг отримання освіти відповідно (діаграма 26).

Діаграма 26. Оцінка респондентами доступу до сфери публічних послуг

*Чи зазнавали Ви внаслідок збройної агресії РФ проти України обмежень у доступі до одного чи декількох з таких публічних сервісів:**

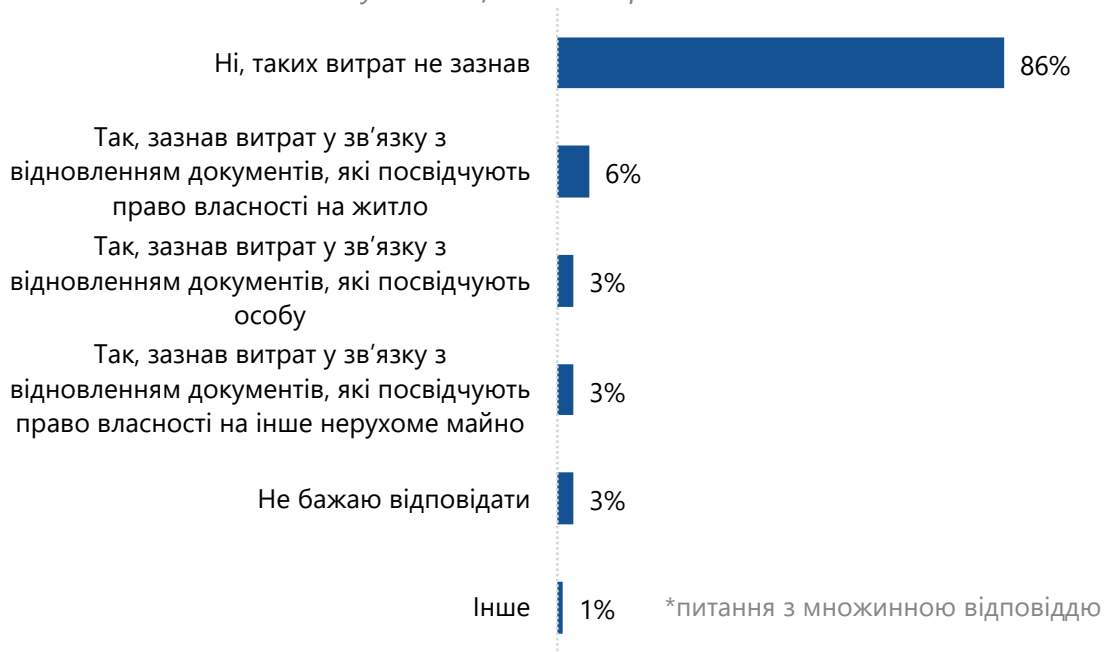

Більшість респондентів (86%) не зазнавали витрат у зв'язку з відновленням документів, які було знищено або втрачено внаслідок збройної агресії РФ проти України. 6% респондентів зазнали витрат у зв'язку з відновленням документів, які посвідчують право власності на житло. Серед інших витрат у зв'язку з відновленням документів респонденти відзначили: витрати на відновлення документів про освіту (діаграма 27).

Різниця у віковому розподілі порівняно із загальними тенденціями немає.

Діаграма 27. Оцінка респондентами витрат на відновлення втрачених або знищених документів

Чи зазнали Ви витрат у зв'язку з відновленням документів, які були знищені або втрачені?*

Більш як половина респондентів (54%) відповіла, що не було порушено їхніх особистих немайнових прав внаслідок збройної агресії РФ проти України. Серед тих, хто зазначив про порушення особистих немайнових прав, найчастіше згадували про право на недоторканність житла (35%) (діаграма 28).

Різниця у віковому розподілі порівняно із загальними тенденціями немає.

Діаграма 28. Види порушень особистих немайнових прав респондентів

Респондентам також було поставлено відкрите питання щодо інших збитків, яких вони зазнали внаслідок збройної агресії РФ проти України. Серед 268 респондентів найчастіше звучало: погіршення здоров'я внаслідок стресу, втрата близької людини й роз'єднання з родиною.

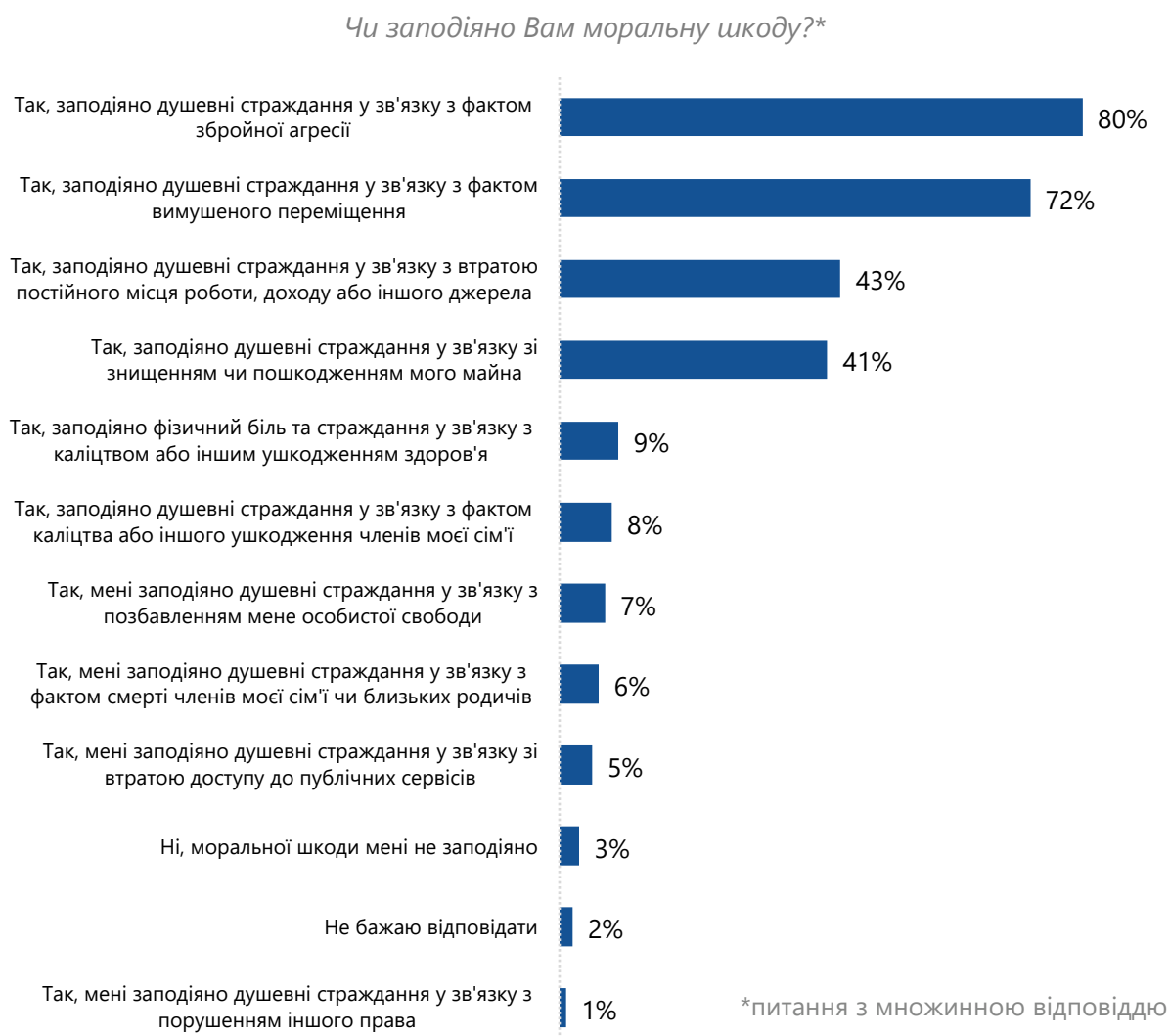
Більшість респондентів (95%) відповіла, що їм було заподіяно моральну шкоду внаслідок збройної агресії РФ проти України, і тільки 3% вважають інакше. Серед видів моральної шкоди найчастіше респонденти називали душевні страждання у зв'язку з фактом самої збройної агресії (80%) і душевні страждання у зв'язку з фактом вимушеного переміщення (72%). Майже кожен із тих 80% респондентів, які відповіли, що таку шкоду вони зазнали у зв'язку із самим фактом агресії, дали ствердну відповідь хоча б на одне питання про те, чи було завдано шкоди їхнім правам. Лише 12 респондентів відповіли, що шкоду вони зазнали у зв'язку із самим фактом агресії, однак відповідаючи на питання анкети щодо видів завданої їм шкоди, не вказали про жодну.

Віковий розподіл респондентів відрізняється від загальних тенденцій у категорії душевних страждань, пов'язаних із втратою постійного місця роботи, доходу або іншого джерела заробітку. У цій категорії більше відповідей надійшло від респондентів віком 26–40 років у порівнянні з респондентами віком 60–79 років. Респонденти віком 60–79 років (97 респондентів) надали більше відповідей, ніж

респонденти віком 40–59 років (84 респонденти), у категорії душевних страждань, пов'язаних із каліцтвом або іншими ушкодженнями здоров'я членів сім'ї чи близьких родичів.

78% респондентів вказували, що моральну шкоду їм завдано у зв'язку з душевними стражданнями через декілька чинників (діаграма 29).

Діаграма 29. Оцінка респондентами факторів, що спричинили моральну шкоду

Серед респондентів, які втратили членів сім'ї чи близьких родичів внаслідок збройної агресії рф проти України, лише 32 отримали допомогу у зв'язку із цим. Більшість із цих респондентів із заходу (14) і сходу (11) країни.

Третина респондентів (31%) оцінила заподіяну їм моральну шкоду внаслідок збройної агресії рф проти України в розмірі від 1 мільйона гривень. 29% — від 200 тисяч до 1 мільйона гривень, 27% — від 50 тисяч до 200 тисяч гривень. 12% оцінили моральну шкоду в сумі до 50 тисяч гривень.

1.6. ПОЗОВИ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

Більшість (82%) зі всіх респондентів відповіли, що не звертались до суду з позовом про відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії РФ проти України. Ще 15% відповіли, що мають плани звернутись до суду та готують документи.

Водночас 97% (2 543 респонденти) з тих, які не подавали позови про відшкодування шкоди, вважають себе постраждалими внаслідок війни й вказували, що зазнали різних видів шкоди:

- вимушене переміщення (97%), з яких більш як половина (64%) вважає справедливим отримати відшкодування цих витрат;
- моральної шкоди (95% з них);
- порушення економічних прав (69%), шкоди здоров'ю (55%);
- шкода внаслідок знищення чи пошкодження майна (56%);
- порушення інших особистих немайнових прав (37%);
- обмеження доступу до публічних сервісів (29%);
- витрати на відновлення документів (8%).

Під час аналізу результатів цього опитування було також співвіднесено відповіді респондентів, які не зверталися з позовами про відшкодування збитків і не планують, з їхніми відповідями на останнє запитання анкети: «Чи готові ви відступити (передати) державі Україна або територіальній громаді право вимоги до і про відшкодування завданих вам збитків за умови одержання компенсації, яка не відповідає сумі завданих вам збитків?» і побачили, що можна виділити дві відносно однакові за обсягом категорії: ті, хто готовий відступити (передати) всі такі вимоги і ті, хто поки не визначився. Значно менші показники тих хто не готовий (19%) або готовий, але лише в межах компенсації (16%).

Лише 41 респондент цього дослідження звертався до суду з позовом про відшкодування шкоди, завданої внаслідок російсько-української війни. Щодо предмета цих позовів, то найбільша кількість опитаних (28 респондентів) зверталися щодо відшкодування шкоди за знищене або пошкоджене житло: 11 і з цих позовів здійснено в межах кримінального провадження й ще 11 — у межах цивільного. Менша кількість респондентів, а саме 7, подавали позови щодо знищеного, пошкодженого або втраченого рухомого майна, з яких 4 — у межах кримінального провадження та 1 — цивільного. Лише одна особа з опитаних подавала позов щодо відшкодування шкоди, завданої здоров'ю, в межах кримінального провадження (діаграма 30).

Діаграма 30. Предмети позову про відшкодування шкоди з якими зверталась респонденти до суду

Чи звертались Ви до суду з позовом про відшкодування шкоди?

Дев'ять респондентів вказали назву суду, до якого вони подавали позов: Дніпропетровський районний суд, Новомосковський міськрайонний суд Дніпропетровської області, Сторожинецький адміністративний суд, Суворовський суд у Херсоні, Шевченківський районний суд м. Чернівці та Європейський суд з прав людини.

20 респондентів зазначили, що відповідачем у позові є рф. Ці позови стосувалися відшкодування шкоди, завданої житлу, відшкодування моральної шкоди, шкоди, завданої іншому нерухомому й рухомому майну. 11 респондентів вказали Україну як відповідача. Ці позови стосувались одержання відшкодування за знищене чи пошкоджене житло й рухоме майно.

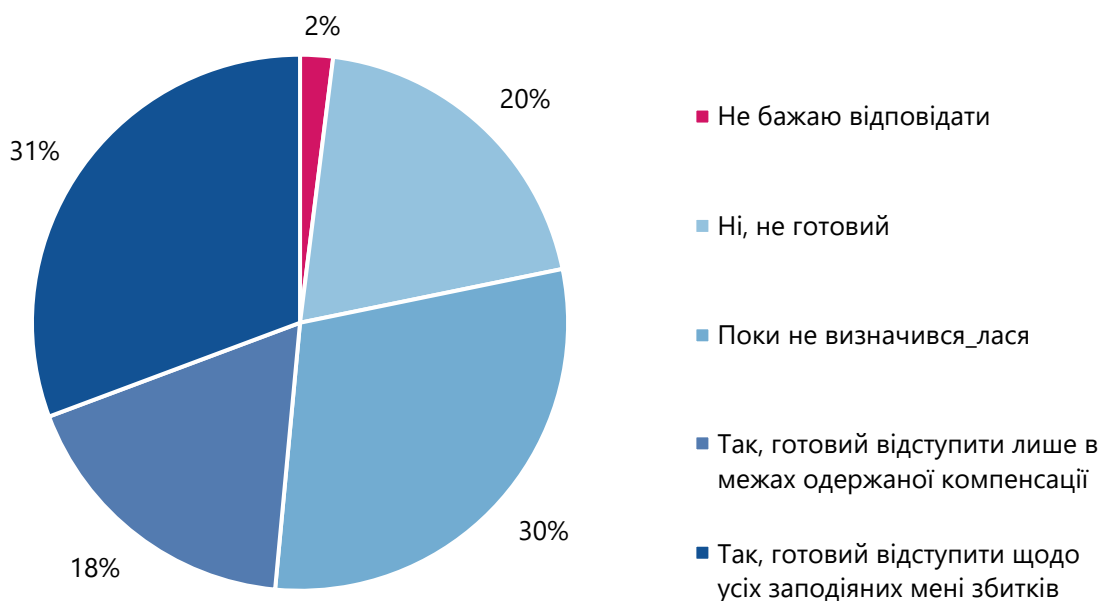
У респондентів, які звертались із позовом до суду, також запитували щодо того чи зверталися вони по правову допомогу у зв'язку з необхідністю відшкодування збитків або компенсації шкоди, завданих в результаті збройної агресії рф проти України. 8 респондентів із 41, які подавали позови, не зверталися по правову допомогу. Інші респонденти такою допомогою користувались і часто зверталися до декількох суб'єктів її надання. Найчастіше респонденти зверталися до центрів з надання безоплатної правничої допомоги по безоплатну первинну правову допомогу (13 респондентів), а 1 респондент — по вторинну допомогу. 9 респондентів вказали, що зверталися по безоплатну первинну правову допомогу

до органів виконавчої влади, а по 6 респондентів обрали безоплатну первинну допомогу адвокатів або інших фахівців у галузі права й органів місцевого самоврядування. Лише двоє зверталися по платну правову допомогу до адвокатів або інших фахівців у галузі права.

Останнім питанням до всіх респондентів цього опитувальника було про готовність відступити (передати) державі Україна або територіальній громаді право вимоги до РФ про відшкодування завданих респонденту збитків за умови одержання компенсації, яка не відповідає сумі завданих збитків. Третина опитаних (31%) готова передати право вимоги щодо усіх завданих збитків, 18% опитаних готові відступити лише в межах одержаної компенсації, а 20% — не готові. Разом із тим майже третина респондентів (30%) поки не визначилася (діаграма 31).

Діаграма 31. Готовність респондентів передати право вимоги до РФ

Чи готові Ви відступити (передати) державі Україна або територіальній громаді право вимоги до РФ про відшкодування завданих Вам збитків?

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Висока пропорція респондентів (97%) визнає себе особами, які постраждали внаслідок збройної агресії. Це свідчить про те, що респонденти ідентифікують себе як постраждали й усвідомлюють завдану шкоду.

Розглянемо кожну категорію окремо:

1. Вимушене переміщення. Результати показали, що більшість респондентів цього опитування зазнали вимушеного переміщення (87%). Загалом цю категорію в цьому дослідженні представляють ВПО. Серед людей, які перемістились за кордон, низький рівень використання міжнародного захисту (66% не скористалися ним). Велика частина вимушено переміщених осіб зазнає значних фінансових витрат (наприклад, на проїзд, оренду житла, речі першої потреби), проте багато з них (95%) не мають достатніх документів для підтвердження цих витрат. Це створює бар'єри для отримання відшкодування й підтверджує необхідність допомоги вимушено переміщеним особам. Адже лише 62% отримали допомогу від держави України, але більшість із зазначених у дослідженні видів допомоги є недовготривалою (наприклад, допомога у зв'язку з безробіттям) або навіть одноразовою (наприклад, грошова допомога населенню, яке евакуюється). Значна частина респондентів (82%) вважає справедливим отримати відшкодування за витрати, пов'язані з переміщенням. Це відображає потребу у встановленні ефективних механізмів компенсації та захисту прав постраждалих.

2. Шкода здоров'ю. Загалом 56% респондентів зазнали шкоди фізичному та/або психічному здоров'ю. Серед тих, хто зазнав шкоди, 78% вказали на пошкодження психічного здоров'я, 16% — на шкоду як фізичному, так і психічному здоров'ю, а 5% — на шкоду фізичному здоров'ю. Але більша частина з них (64%) не зверталась до медичних установ і як наслідок не має документів на підтвердження заподіяної шкоди. Відповідно ще більший відсоток (94%) респондентів не звертався до правоохоронних органів щодо завданої шкоди.

44% респондентів із тих, хто зазнав шкоди здоров'ю, зазначили про наявність витрат на лікування, реабілітацію або протезування, але більшість (72%) не має документальних підтверджень. Вказане може свідчити про недостатнє інформування постраждалих щодо необхідності правильного документування шкоди й відповідних витрат.

3. Шкода майну. Більш як половина респондентів (60%) має пошкоджене майно і найбільша частка таких респондентів (94%) повідомила про пошкодження

чи знищення житла. Також 18% зазнали втрат у сфері транспорту, 15% — у сфері будівництва, а 6% втратили складові частини об'єктів будівництва.

Також опитування виявило, що лише 58% респондентів, які мають знищене чи пошкоджене майно, мають документи про підтвердження права власності. Інші 29% мають лише окремі документи, а 12% не мають взагалі. Ситуація дещо краща з оформленням права власності на житло. Більшість постраждалих власників житла (72%) мають усі необхідні документи, що підтверджують право власності, тоді як 17% мають лише частину документів. Серед респондентів, які не мають документів найбільша кількість (36%) — це особи у віці від 60 до 79 років. Разом із тим не можна стверджувати, що брак документів про право власності на майно має чітку прив'язку до віку постраждалої особи: частка тих, хто не має документів про право власності у вікових категоріях від 41 до 59 та від 26 до 40 років не є суттєво нижчою й в обох випадках становить 29%. Це свідчить про актуальність роз'яснювальної компанії про важливість правильного документального оформлення права власності для всіх вікових категорій постраждалого населення.

Ситуація дещо краща з оформленням права власності на житло. Більшість постраждалих власників житла (72%) мають усі необхідні документи, що підтверджують право власності, тоді як 17% мають лише частину документів. Житло є найпоширенішою категорією майна, яке зазнало шкоди (94%), однак лише 40% респондентів уже подали документи на компенсацію за зруйноване / пошкоджене житло, що підкреслює потребу збільшеного інформування населення про можливість отримання такої компенсації. З іншого боку цей показник ілюструє, що кількість звернень по компенсацію за знищене чи пошкоджене майно може зрости в майбутньому, що збільшить навантаження на державний бюджет.

Разом із тим кількість людей із тих, хто звернувся по компенсацію і вже отримав відповідь (а таких серед опитаних було 415), відсоток успішних заяв складає трішки більше як половину (224 людини отримали компенсацію, а 191 людина отримала відмову), що може ставити під сумнів ефективність компенсаційного механізму.

4. Шкода економічними правами. 72% респондентів зазнали порушення економічних прав, з яких найбільш поширеною категорією є втрата роботи, бізнесу або іншого джерела доходу. Але більшість 69% не мають документальних підтверджень цієї шкоди, що, зважаючи на значний її обсяг, є проблемою на шляху до отримання відповідної компенсації. На жаль, зараз законодавчих механізмів відповідної компенсації не передбачено.

5. Інші види шкоди. Також респонденти зазначали порушення немайнових прав, доступу до публічних сервісів, моральну шкоду й витрати на відновлення документів.

Значна кількість респондентів (80%) зазнала душевних страждань через сам акт агресії. Наявність безоплатних сервісів психологічної допомоги в Україні є важливим ресурсом для полегшення страждань постраждалих. Із часом проблема психічного здоров'я може стати масштабнішою та вийти на національний рівень, оскільки багато людей зазнають серйозних наслідків через війну. Це вимагає налагодження системи психологічної допомоги, яка б могла стати ефективною відповіддю на потреби населення.

У межах цього дослідження ми також намагалися з'ясувати, на яку суму респонденти оцінюють розмір завданих їм збитків аби розуміти, по-перше, масштаби шкоди, а по-друге, наскільки фінансова підтримка від держави відповідає оцінці постраждалих. У середньому 40% респондентів оцінювали завдану їм шкоду в межах від 200 тисяч до 1 мільйона гривень у таких категоріях шкоди, як: шкода, завдана знищенням чи пошкодженням житла (40%), шкода в результаті вимушеного переміщення (42%), у результаті порушення економічних прав (окрім права власності) (41%). Натомість третина респондентів оцінили заподіяну їм моральну шкоду й шкоду в результаті порушення права власності на інші, крім житла, об'єкти в розмірі від 1 мільйона гривень (31% та 38% відповідно).

Вартість шкоди, завданої житлу оцінюється респондентами значними сумами: 40% респондентів вказали, що збитки, завдані їхньому житлу, становлять від 200 тисяч до 1 мільйона гривень, а 38% оцінили втрати інших об'єктів власності в понад 1 мільйон гривень. Сумою понад 1 млн 38% відсотків респондентів також оцінили вартість заподіяної шкоди в результаті порушення права власності на інші, крім житла, об'єкти.

Серед респондентів, які оцінили обсяг заподіяної їм шкоди в результаті вимушеного переміщення, майже половина (42%) вказали, що зазнали значних витрат — від 100 тисяч до 1 мільйона гривень.

У частині оцінки вартості матеріальних витрат на лікування у зв'язку зі шкодою фізичному та/або психічному здоров'ю, найбільша частка респондентів (44%) вказали зазнали витрат у розмірі від 6 500 до 50 тисяч гривень. Ця тенденція прослідковується і серед тих, хто зазнав витрат на реабілітацію: 51% витратили від 6 500 до 50 тисяч гривень.

Щодо вартості заподіяної шкоди в результаті порушення економічних (окрім права власності) прав 41% респондентів оцінив їх у розмірі від 200 тисяч до 1 мільйона гривень, а 33% — від 50 тисяч до 200 тисяч гривень.

Третина респондентів (31%) оцінила заподіяну їм моральну шкоду в розмірі від 1 мільйона гривень. 29% у сумі від 200 тисяч до 1 мільйона гривень, 27% — від 50 тисяч до 200 тисяч гривень.

РОЗДІЛ 2.

РЕЗУЛЬТАТИ ФОКУС-ГРУПОВОГО ОПИТУВАННЯ

Перед початком цього дослідження ми мали низку припущень щодо того, перед якими труднощами постає постраждале населення в частині доступу до правосуддя, зокрема для відшкодування шкоди, завданої внаслідок російсько-української війни. Зменшення суддів і збільшення кількості справ, зміни в території підсудності судових справ у зв'язку з воєнним станом негативно вплинули на можливість постраждалого населення реалізувати своє право на звернення до суду з метою захисту порушеного права. З метою ідентифікування чинників, які створюють перешкоди в доступі до правосуддя, у червні 2024 року ми провели три онлайн фокус групи з 12 юристами, які надають юридичну допомогу постраждалому населенню, зокрема ВПО. 11 з учасників надають такі послуги від громадських організацій, а один — у центрі безоплатної правової допомоги.

2.1 ТРУДНОЩІ В ДОСТУПІ ДО ПРАВОСУДДЯ, ЩО ВИНИКЛИ В РЕЗУЛЬТАТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Серед труднощів у доступі до правосуддя, які пов'язані з російсько-українською війною, респонденти вказували про такі:

1. **Втрачені судові провадження.** Ця проблема стосується справ, розгляд яких було розпочато до 24 лютого 2022 року судами, які опинились на непідконтрольній Уряду Україні території. Особливо велика кількість таких втрачених судових проваджень – це справи, які розглядали суди Луганської та Донецької областей. Така проблема менше стосується матеріалів тих справ, рішення в яких були передані на розгляд апеляційного й касаційного суду (оскільки такі матеріали було оцифровано), а також у випадку, якщо в справі було постановлено остаточне рішення.

2. **Брак доступу до матеріалів судових проваджень**, які залишились на ТОТ, що створює складнощі з одержанням копій судових рішень і документів із матеріалів таких проваджень.
3. **Проблеми з визначенням територіальної підсудності в справах про відшкодування шкоди**, завданої внаслідок знищення чи пошкодження майна, а також публічно-правових спорах про оскарження адміністративних рішень про відмови у призначенні пенсій ВПО.
4. **Неоднакова практика судів щодо звільнення від сплати судового збору**. У цьому випадку респонденти згадували про спори про відшкодування шкоди, завданої в результаті збройної агресії, про майнові спори пов'язані з підтвердженням права власності на об'єкти нерухомого майна, так і спори про оскарження рішень про відмову у призначенні пенсій ВПО.

«Основним фактором, який ускладнює доступ до суду для наших ... клієнтів є необхідність сплати судового збору по великій кількості категорій справ. Переважно ... це майнові спори пов'язані з необхідністю звернення до суду для підтвердження свого права власності на об'єкти нерухомого майна. І, на жаль, так сконструйовані положення закону про судовий збір, що вони здебільшого не дають нам можливості довести в суді... ну головуючим суддям можливість взяття до уваги певних обставин, які відбуваються у державі. Відбуваються на і сході, і на півночі, і на півдні. І судді трактують положення прописані в законі про судовий збір таким чином, що у позовних провадженнях вони не мають права звільняти позивачів від сплати судового збору».

5. **Порушення розумних строків розгляду справ**. Про цю перешкоду в доступі до правосуддя згадували респонденти в усіх фокус-групах. Серед згаданих причин, зокрема, вказали про:
 - судову практику з повернення справи за клопотанням сторони в ре-локовані суди, які відновили роботу і необхідність перегляду справи з початку;
 - завантаженість судів у зв'язку з переданням справ із судів, які залишились на ТОТ або розташовані в зоні активних бойових дій до судів які перебувають у більш безпечних регіонах країни;
 - кадровий голод у судах.
6. **Позбавлення права участі у судових засіданнях у режимі відеоконференції учасників провадження**, які перебувають за кордоном і не мають

- ЕЦП**, адже сервіс «Електронний суд» не допускає до авторизування за допомогою одержаного за кордоном ЕЦП.
7. **Труднощі, пов'язані з підготовкою документів для подання позову.** Серед причин респонденти називали відсутність необхідних документів для подання позовів у зв'язку з тим, що не усі бенефіціари вивезли із собою правовстановлювальні документи, а також труднощі, пов'язані зі збором доказів для підтвердження фактів (зокрема смерті), які мають значення справи і які мали місце на непідконтрольних територіях.
 8. **Неоднакова практика судів щодо підтвердження фактів смерті, які мали місце на непідконтрольних Україні територіях.** Зокрема, різні підходи стосуються необхідності одержання перед зверненням до суду рішення про відмову в реєстрації смерті від органів РАЦС, необхідності подання оригіналів документів, які посвідчують такі факти й видані органами на ТОТ (довідки про смерть, свідоцтва про смерть).
 9. **Труднощі в доступі до правової допомоги у віддалених населених пунктах.** Зокрема, один з респондентів вказав, що між віддаленими населеними пунктами відсутній транспортний зв'язок та місцем, де розташований суд, часто немає транспортного сполучення, а оплата за послуги перевезення висока (1 000–1 500 грн Шевченківська громада Миколаївської області).
 10. **Проблеми пов'язані з оцінкою майна в справах про встановлення фактів права власності на майно, яке знаходиться на ТОТ.** Для визначення розміру судового збору в такій категорії справ можна одержати безоплатну оцінку майна на сайті Фонду держмайна. Однак респонденти вказували, що такі оцінки є завищеними, по-друге, часто на один і той самий об'єкт система показує різні суми оцінки. Зрештою за допомогою цього ресурсу неможливо оцінити майно, яке перебуває зокрема в Луганській області.
 11. **Брак у бенефіціарів інформації, про те куди перемістилися суди з ТОТ, а також як визначати підсудність у таких випадках.** Також в одній із фокус-груп респонденти вказали про те, що попри наявність практики ВС щодо визначення підсудності справ про відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії проти України, практика судів є різною.
 12. **Брак світла та інтернету в судах, постійні й довгі повітряні тривоги, які унеможливають проведення судових засідань.**

2.2. ВИД ШКОДИ, ПОВ'ЯЗАНОЇ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ, З ПРИВОДУ ОДЕРЖАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЯКОЇ НАЙЧАСТІШЕ ЗВЕРТАЮТЬСЯ БЕНЕФІЦІАРИ

Відповіді респондентів у практично всіх ФГ на питання: «За юридичним супроводом щодо одержання відшкодування якої шкоди, пов'язаної зі збройною агресією РФ проти України, до вас зверталися найбільше?» збігалися. Найбільше таких звернень стосуються компенсації за знищене чи пошкоджене житло й інше нерухоме майно.

Другими за частотою звернень є запити про юридичну допомогу в одержанні відшкодування шкоди за знищене, пошкоджене чи викрадене рухоме майно: 1) цінне (у цій категорії респонденти згадували транспортні засоби) і 2) нецінне (побутова техніка, рогата худоба, коні).

Разом із тим респонденти відзначили, що попри бажання бенефіціарів одержати відшкодування за шкоду, завдану рухомому майну, помітним є їхнє скептичне ставлення щодо реальної можливості одержання такого відшкодування. Причиною такого скепсису респонденти в різних ФГ називали брак доказів у бенефіціарів, які б підтверджували цю шкоду (наприклад, документів, які б підтверджували право власності на таке майно).

В одній з ФГ була висловлена пропозиція про вдосконалення національних механізмів у частині відшкодування шкоди за знищене чи пошкоджене рухоме майно шляхом запозичення досвіду ЄСПЛ у частині стандартів доказування шкоди, яка завдана такому майну. За вказівкою респондента у таких випадках ЄСПЛ достатнім доказом існування права власності на об'єкт нерухомого майна визнає покази свідків.

«Для ЄСПЛ було очевидним, що якщо людина жила в цьому будинку постійно, то в людини був мінімальний набір (телевізор, пральна машинка, холодильник). Людина жила не в сараї».

Також респонденти вказували, що в порівнянні з початком 2022 року, на дату опитування частота звернень по допомогу з одержанням відшкодування

шкоди саме за знищене чи пошкоджене рухоме майно зменшилась, але не через юридичні причини, а через психоемоційні.

«Питання про втрачене рухоме майно, яке не має особливої цінності, вже не піднімається, люди звикли до втрат».

«Люди не розуміють хто їм відшкодує спеціалізовану техніку, бізнес, транспортні засоби, спецтехніку».

З іншого боку, один із респондентів вказав, що в Чернігівській області зростає бажання подати заяви про відшкодування шкоди за знищене чи пошкоджене майно через Міжнародний реєстр збитків.

Третіми за частотою є звернення, пов'язані з відшкодуванням шкоди завданої здоров'ю цивільних постраждалих. Однак у цьому випадку респонденти вказували, що бенефіціари частіше звертаються по допомогу з оформленням статусу особи з інвалідністю внаслідок війни, а не по допомогу в підготовці документів для звернення до суду про відшкодування шкоди.

Апелюючи до досвіду ЄСПЛ, один із респондентів вказав, що брак у національній судовій системі, на відміну від практики Страсбурзького суду, практики пріоритизації судових справ про заподіяння шкоди життю та здоров'ю є її недоліком.

«Європейський суд пріоритезує справи про шкоду життю та здоров'ю. На відміну від нашої держави, на жаль».

Щодо надання юридичного супроводу у відшкодуванні моральної шкоди, завданої внаслідок збройної агресії РФ проти України, то респонденти вказували про різний досвід. У більшості респондентів такого досвіду немає. Один із респондентів вказав, що має досвід про звернення за відшкодуванням моральної шкоди разом з позовними вимогами про відшкодування шкоди за знищене майно, за шкоду життю і здоров'ю.

Інший респондент зазначив, що в категорії справ про відшкодування моральної шкоди завданої внаслідок заподіяння шкоди життю або здоров'ю відсутній перелік доказів, які заявник повинен подати. Одним із доказів, які респондент використовує для доведення відповідних страждань і моральної шкоди, є судово-психологічна експертиза. Однак є труднощі з пошуком відповідної експертної установи, яка б провела відповідну експертизу.

Один із респондентів висловив припущення про те, що в майбутньому питання про відшкодування моральної шкоди від воєнних злочинів буде масовим. Тому потрібно уніфікувати підходи до визначення розміру шкоди, що дасть змогу також уникнути конфліктів між різними постраждалими. На думку респондента, роботу над напрацюванням відповідних механізмів варто розпочинати вже й розглянути варіант встановлення мінімального та максимального розмірів компенсації моральної шкоди, в межах яких визначати розмір відшкодування в кожному індивідуальному випадку.

У тій ФГ, де жоден із респондентів не мав досвіду надання юридичної допомоги у відшкодуванні моральної шкоди, було висловлено думку, що позови про відшкодування такої шкоди є безперспективними з огляду на брак дієвого механізму виконання таких рішень. Одночасно респонденти висловили сподівання на те, що можливість одержання відшкодування моральної шкоди буде в Міжнародному реєстрі збитків.

Також респонденти висловлювали різко скептичне ставлення до існування практики стягнення моральної шкоди з держави-агресора з огляду на те, що таке рішення неможливо виконати. Також вказували про те, що такі судові рішення перевантажують судову систему.

«Формування валу таких рішень не має за собою логічної мети».

«Виконати таке рішення з моєї точки зору є нереально».

Негативно було оцінено пропозицію створити реєстр осіб, які отримали судові рішення про стягнення шкоди з держави-агресора.

Під час розмови про категорію справ, з якими найчастіше звертаються бенефіціари, декілька респондентів зазначали, що інформаційне поле (медіа, соціальні мережі тощо), а також саме юридичне середовище (меседжі від організацій, які надають послуги постраждалому населенню, перелік послуг юристів) є важливими чинниками, які впливають на характер запитів бенефіціарів і вид юридичних послуг, по які вони звертаються.

«Запит бенефіціарів є реакцією на інформацію, яка є в інформаційному полі».

Вплив інформаційного поля на запит бенефіціарів згадувався респондентами в контексті можливості подання позовів про стягнення з держави-агресора. Не заперечуючи права бенефіціарів подавати позови про стягнення шкоди до

держави-агресора й нескладність такої категорії справ для юристів (з огляду на наявність рішення ВС про скасування юрисдикційного імунітету держави-агресора), в усіх ФГ респонденти скептично (а деякі різко негативно) оцінили ефективність такого механізму захисту прав бенефіціарів. Основною причиною скептичної оцінки респонденти називали брак дієвих механізмів виконання рішень судів про стягнення шкоди з держави-агресора, а також брак розуміння протягом якого часу це рішення може бути виконане.

Скептичні оцінки стосувалися також рішення ВС про скасування юрисдикційного імунітету держави-агресора та юристів-практиків, які надають юридичні послуги з підготовки відповідних позовів. Одержання винагороди за підготовку таких рішень респонденти оцінювали як неетичну поведінку юриста.

Два респонденти висловили пропозицію про те, щоб держава-Україна акумулювала заяви громадян про стягнення шкоди з держави-агресора і після появи дієвих міжнародних інструментів заявляла позови від імені громадян.

2.3. ТРУДНОЩІ В ОДЕРЖАННІ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ЗНИЩЕНІ ЧИ ПОШКОДЖЕНІ ОБ'ЄКТИ НЕРУХОМОГО МАЙНА

Питання компенсації за знищене або пошкоджене нерухоме майно залишається актуальним і складним для багатьох громадян. Процес отримання компенсації за знищене чи пошкоджене нерухоме майно залишається непростим і часто бюрократично обтяженим. Основні проблеми, про які згадували респонденти можна поділити на такі групи:

1. Проблеми з правовстановлювальними документами й реєстрацією прав власності

- Брак правовстановлювальних документів на землю й нерухоме майно, через їх втрату або ж через те, що власник майна не оформив належно право власності.

«Наразі ми тут в принципі працюємо в такому складі команди і в об'ємі саме тому, що в більшості випадків документи втрачені. Тому це 99% нашої роботи — відновлення певних документів і встановлення певних фактів щодо яких втрачені документи».

- Неможливість подати документи на одержання компенсації за знищене чи пошкоджене майно, яке не було зареєстроване у ДРРП. Складність описаної ситуації полягає у тому, що БТІ й архіви часто знищені. У таких випадках вимога підтвердження права власності довідкою БТІ змушує громадян звертатися до суду.
- Неможливість оформити право власності на спадкове майно, оскільки нотаріуси часто відмовляють у видачі свідоцтва про право на спадщину, через що спадкоємці змушені звертатися до суду.

2. Процедурні й законодавчі труднощі

- Неоднакова практика БТІ щодо одержання плати за видання довідки й фінансові труднощі в бенефіціарів, які не дають їм можливість покрити витрати на виготовлення такої довідки чи технічного паспорта.
- Порушення законодавчої процедури визначення компенсації органами місцевої влади.

- Зниження вартості пошкодженого майна комісією, що є способом стимулювання звернення до приватних оцінювачів.
- Дублювання адрес у реєстраційних документах на об'єкт житлової нерухомості.
- Труднощі у внесенні майна до Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією рф проти України.
- Неможливість оскарження рішень Комісій з розгляду питань щодо надання компенсації за пошкоджені об'єкти нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією рф через брак письмових відмов.
- Брак нормативно регульованих механізмів компенсації за певні об'єкти: за житло, знищене з 2014 до 24 лютого 2022 року; за об'єкти самочинного будівництва (конструкції, прибудови); за пошкодження майна українськими військовими під час його використання; за майно, яке перебуває у співвласності, якщо хоча б один зі співвласників перебуває на території рф.
- Невиконання рішень про виплату компенсації за знищене майно до 2022 року, яка була визначена на підставі чинного раніше компенсаційного механізму.
- Припинення права власності до отримання рішення про компенсацію за зруйноване житло.

Також респонденти вказували про труднощі в документуванні пошкоджень і знищень на непідконтрольних Уряду України територіях і неможливість одержати компенсацію за знищене майно на непідконтрольних територіях, однак ці проблеми були зняті у зв'язку з ухваленням Закону України від 19 грудня 2024 року «Про внесення змін до Закону України "Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України" щодо компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, що знаходяться на територіях ведення воєнних (бойових) дій або тимчасово окупованих Російською Федерацією».

3. Труднощі з фінансуванням компенсаційних механізмів

- Обмеження фінансування у бюджеті для виплати компенсацій через житлові сертифікати та затримки з виплатами по цих сертифікатах.

- Труднощі з освоєнням визначеної компенсації шляхом виконання відновлювальних робіт з огляду на безпекові ризики.

4. Проблеми з юридичними послугами та дезінформацією

У всіх ФГ респонденти згадували про те, що подання позовів про відшкодування шкоди до держави-агресора є неефективним засобом правового захисту. У зв'язку із цим різко негативно оцінювалася практика юристів, яка полягає в наданні оплатних юридичних послуг за підготовку позовів про відшкодування шкоди з РФ і супровід таких справ у судах.

2.4. ДОКАЗИ Й ДОКАЗУВАННЯ В СПРАВАХ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ПОВ'ЯЗАНОЇ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Респонденти відзначили, що кількість звернень щодо порядку фіксації шкоди, завданої в результаті збройної агресії, суттєво зменшилась у порівнянні з 2022 роком. Таку тенденцію в одній із ФГ респонденти пов'язують зі зневірою людей у тому, що вони зможуть одержати відшкодування, а в іншій — з розчаруванням через брак доказів, зокрема щодо наявності в особи відповідного рухомого майна.

«Багато таких запитів щодо порядку фіксування спричинених збитків було у 2022 році. У 2024 році таких запитів від бенефіціарів майже немає. І я думаю, що люди вже зневірилися отримати відшкодування певні».

«Скептичність людей не у частині можливості одержання відшкодування. Коли бенефіціар дізнається, що має бути певна доказова база, що це майно йому належало ... особливо що стосується рухомого майна, то в цій частині звичайно ніхто не збирає чеки на все чим володів. Відповідно в рамках цього питання бенефіціар усвідомлює що у нього не так багато доказів і саме тому вже на цьому етапі вже не має бажання продовжувати рух цієї справи... мені здається, що інтенсивність таких звернень десь рік тому була набагато більшою, а зараз меншою напевно не з юридичної точки зору, а більше з психологічної».

У одній із ФГ вказали, що в бенефіціарів є бажання подати заяви про відшкодування шкоди за рухоме майно в Міжнародний реєстр збитків. Разом із тим вказали на технічні складнощі у роботі з Міжнародним реєстром збитків.

Водночас в одній із ФГ респонденти диференціювали стандарти доказування за двома критеріями: вид шкоди й наявність законодавчих механізмів її відшкодування. Зокрема, доказову базу в справах про відшкодування шкоди, майну, здоров'ю формують з урахуванням вимог законодавства. У випадках, якщо законодавство не встановлює таких вимог, то рекомендують бенефіціарам фіксувати шкоду будь-яким доступним способом.

«...які вимоги передбачаються законодавством для компенсації певних або надання пільг і так далі, то таку доказову базу ми і формуємо. Що стосується на перспективу, на майбутнє, що не покрито законодавством, то не обмежуємось у наших консультаціях... враховуючи відсутність нормативного регулювання, треба бути готовим до абсолютно всіх можливих подій і розвитку подій, тому рекомендуємо документувати усіма можливими шляхами».

Тобто в наданні правової допомоги щодо одержання відшкодування завданої шкоди юристи-практики націлені на результат, який би найкраще відповідав інтересам бенефіціарів щодо такої компенсації, а також намагаються врахувати можливість напрацювання в майбутньому інших механізмів відшкодування шкоди. Такий підхід свідчить про те, що відповідні очікування на компенсації є і в професійному середовищі.

Один із респондентів рекомендував у справах про стягнення моральної шкоди за шкоду життю і здоров'ю призначати судово-психологічні експертизи, у межах яких визначати орієнтовані чи граничні суми. Визнаючи, що перешкодою в наданні висновку експерта є необхідність оплати витрат експерта, а також обмеженість експертних установ, які проводять такі експертизи, респондент вважає, що такий висновок дасть змогу обґрунтувати розмір завданої шкоди.

Серед труднощів у доказуванні шкоди, пов'язаної зі збройною агресією РФ проти України, респонденти згадували такі:

- труднощі зі збором доказів на непідконтрольній території;
- труднощі зі збором доказів щодо шкоди, завданої рухомому майну;
- труднощі зі збором доказів, які б підтверджували витрати на лікування, що проводилось у зв'язку із завданою шкодою здоров'ю;

- брак можливостей оперативно зафіксувати шкоду здоров'ю, завдану катуваннями та СНПК, що пов'язано з тим, що сліди від таких злочинів швидко зникають (водночас респонденти вказували на те, що менше труднощів виникає з доказуванням шкоди, завданої життю й здоров'ю);
- труднощі в одержанні дублікатів висновків експертів у справах, у яких було втрачено матеріали проваджень;
- труднощі зі збором медичних документів, які б підтверджували зв'язок ушкодження з воєнними діями, у випадках коли особа лікувалась у декількох закладах.

На думку респондентів, процес відшкодування шкоди можна було б суттєво спростити, а труднощі в доказуванні вирішити, шляхом проведення просвітницько-інформаційної роботи серед постраждалого населення щодо необхідності збирання й зберігання доказів шкоди, завданої рухомому (дехто з респондентів уточнював, що йдеться саме про цінне рухоме майно) і нерухомому майну, а також щодо необхідності впорядковування документів, які підтверджують право власності на нерухоме майно — внесення відомостей про право власності у відповідні реєстри, що спростить доступ до компенсаційних механізмів у випадку знищення або пошкодження майна.

Також серед шляхів удосконалення процесу збору доказів лунала пропозиція про розширення можливостей фіксації шкоди, завданої внаслідок знищення й пошкодження майна за допомогою засобів супутникового зв'язку.

2.5. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ

Щодо оцінювання ефективності різних способів правового захисту права на одержання відшкодування шкоди, пов'язаної зі збройною агресією, думки респондентів відрізняються залежно від об'єкта, якому заподіяно шкоду.

Щодо відшкодування шкоди за знищену чи пошкоджену житлову нерухомість, то більшість респондентів вказують про переваги компенсаційного (адміністративного) механізму перед судовим з огляду на надійність та ефективність. Респонденти вказували, що можуть пояснити бенефіціарам, як працюють ці механізми, і з високою ймовірністю гарантувати позитивний результат.

«Це (адміністративна процедура – прим. ред.) ближче до людей, простіше комунікувати і вирішувати, доводити свою позицію комісії».

Хоча один із респондентів зазначив, що у зв'язку з девальвацією гривні суми відшкодування за знищене чи пошкоджене майно є замалими.

Однак неоднаковою є оцінка респондентами необхідності створення адміністративної процедури для відшкодування іншої шкоди, крім шкоди за знищену чи пошкоджену житлову нерухомість. Частина респондентів вказувала, що немає потреби створювати адміністративні механізми з відшкодування інших видів шкоди з огляду на ризик потенційних зловживань з боку бенефіціарів. Також скепсис пов'язаний із браком коштів у держави на впровадження таких механізмів. Інші згадували про те, що такий механізм потрібен за умови, що він буде ретельно прописаний. Ще інші зазначали, що «не важливо які механізми, важливо щоб вони були реальні і виконувані».

Також було висловлено думку про те, що ефективним адміністративним інструментом у відшкодуванні іншої, ніж шкода завдана нерухомості, є Міжнародний реєстр збитків. Загалом варто вказати, що респонденти часто називали саме Міжнародний реєстр збитків як такий, який забезпечить належне відшкодування шкоди для постраждалого населення.

«Віддаю перевагу адміністративній процедурі, бо у цьому випадку є більше гарантій і розуміння що це буде виконуватись... Реєстр буде колись працювати 100% і є механізми як ці кошти будуть стягуватись. В порядку судовому, на жаль, на сьогоднішній день гарантій виконання цих рішень ми поки що не бачимо. Тому я за адміністративний порядок де є чіткі передбачені процедури, механізми. Ми можемо клієнтам (бенефіціарам в нашому випадку) пояснити, як це працює, і ми розуміємо, що ми отримуємо результат. Тобто 100%, ну 90%, людина отримує результат, отримує компенсацію і зможе скористуватись реалізацією своїх прав. Тому в мене адміністративний на сьогодні».

Водночас респонденти вказували, що зараз немає розуміння, коли люди зможуть отримати компенсацію, що створює певні очікування.

Щодо того, у межах якого провадження (кримінального чи цивільного) варто подавати позови про відшкодування шкоди, то респонденти вказували, що кожен із процесів має свої переваги.

Серед напрямів удосконалення механізмів відшкодування шкоди респонденти пропонували:

1. Спростити порядок внесення до ДРРП відомостей про нерухоме майно, якщо БТІ залишилися на тимчасово окупованих територіях, а у власників є оригінали правовстановлювальних документів із реєстраційним написом, які були видані до запровадження Реєстру. Такі законодавчі зміни спростять процедуру доступу до одержання компенсації за таке знищення чи пошкоджене майно. В усіх фокус групах респонденти погодились із необхідністю спрощення процедури підтвердження права власності, однак пропозиції щодо можливих способів спрощення такої процедури лунали різні: від запровадження позасудового порядку внесення відомостей про таке майно до ДРРП до звільнення від сплати судового збору у такій категорії справ.

«За відсутності такої оговорки (їдеться про відповідне законодавче положення – прим.) ми просто функції реєстратора частково перекладаємо на суд ... і все. Люди сплачують судовий збір, судова система навантажена, а результат фактично один і той самий якби реєстратор просто зареєстрував при наявності такої можливості у нього».

2. Створити єдиний механізм відшкодування шкоди для усіх видів майна незалежно від часу його знищення та пошкодження починаючи з 2014 року (на майно знищене чи пошкоджене до 24 лютого 2022 року), а також поширити такий механізм на майно, яке розташоване на непідконтрольних Уряду з 2014 року територіях.
3. Надати іноземцям право на одержання компенсації за знищене чи пошкоджене майно, яке перебуває у їхній власності на території України.

«Якщо в питаннях ... відкриття доступу до компенсаційного механізму громадянам росії і треба думати чи доцільно допускати їх до цього компенсаційного механізму, то щодо інших громадян інших держав, то я думаю що питання повинно було б бути вирішене на користь цих людей».

4. Змінити судову практику задоволення позовів про відшкодування шкоди й стягнення відшкодування з держави-агресора.
5. Створити дієвий національний механізм фіксації моральної шкоди, завданої внаслідок поранення, вбивства й інших воєнних злочинів, який би дав змогу особі зафіксувати таку шкоду, а надалі подати відповідні докази до Міжнародного реєстру й одержати відшкодування такої шкоди.
6. Усунути законодавчу перешкоду в одержанні компенсації за знищене майно сертифіката у випадку якщо майно належить декільком співвласникам, деякі з яких є громадянами держави-агресора.
7. Ужити комплексних заходів для того, аби запобігати ризикам браку документів, які підтверджують право власності, зокрема шляхом підвищення правової свідомості населення щодо необхідності реєстрації права власності та зобов'язання БТІ оцифрувати відповідні архіви.

«Людина яка проживає у Києві на сьогодні після пошкодження виявляється, що у більшості не було занесено у реєстр права власності, у більшості виявляється проблеми з документами. Добре, що ця територія на сьогодні у нас має і архіви, і реєстри, і так далі. Однак я вважаю за доцільне все-таки зробити обернені такі норми як для населення: все-таки зобов'язати їх реєструвати це право, і занести в реєстр ... так із точки зору держави. Ті самі БТІ які повивозили реєстри мають зробити оцифровку цих всіх документів і максимально спростити порядок підтвердження».

2.6. ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ: ПЕРЕШКОДИ Й ВИКЛИКИ

На етапі виконання рішень респонденти згадали найменше проблем. Дехто вказував, що такого досвіду немає, адже після одержання судового рішення бенефіціари не звертаються з проблемами, що стосуються виконання таких рішень. Також вказували, що проблеми на цьому етапі поодинокі, мають індивідуальний характер і часто їх вирішують у досудовому порядку. Разом із тим респонденти визнали, що без можливості реального виконання судового рішення увесь процес немає сенсу.

«Ми обов'язково якщо отримуємо рішення суду, то відслідковуємо їх виконання. Бо отримати позитивне рішення — це 50% успіху і захисту прав бенефіціара, а от довести до виконання то рішення суду... тому ми прийняли таке рішення, що ми відслідковуємо чи виконується, чи не виконується... і хоча ця робота, вона дуже така об'ємна, але вона на жаль не таргетується, але ми відстежуємо кожне рішення, яке прийнято на користь бенефіціара, щоб воно було виконане».

Серед тих небагатьох проблем в усіх ФГ респонденти назвали брак у бюджеті коштів на виконання судових рішень. Зокрема в одній з ФГ респонденти згадали про невиконання судових рішень про стягнення компенсації за завдану шкоду в справах за позовами проти держави Україна. Причиною невиконання таких рішень респонденти вказали, що держава виділяє дуже незначні суми в Державному бюджеті на виплати стягнень за такими судовими рішеннями.

Також респонденти вказували, що в частині виконання судових рішень у публічно-правових спорах зобов'язального характеру проблем фактично немає. Також вказували про те, що органи державної влади обмежені законодавчими положеннями, тому навіть якщо суди зобов'язують органи державної влади вчинити певні дії, то такі рішення не виконуються з огляду на законодавчі обмеження. У цьому контексті в одній із ФГ респонденти згадали про такі випадки: коли суд скасував відмову комісії про встановлення зв'язку інвалідності з воєнними діями, які відбулися на непідконтрольній Уряду України території; судові рішення про скасування рішення Пенсійного фонду України про відмову в призначення пенсійної виплати особам, які мають реєстрацію на території Автономної Республіки Крим. Попри скасування таких рішень про відмову судами, дискреційні повноваження органів державної виконавчої влади обмежені законодавством.

Більше про діяльність
БФ «ПРАВО НА ЗАХИСТ»
ви можете дізнатися на сайті:
R2P.ORG.UA

